

NOVA NADA.

ZBORNİK ZABAVE I POUKE.

—
Knjiga 1. Svezak 2.
—

IZDAO

VLADIMIR J. TEHARSKI.

U ZAGREBU

TISAK DIONIČKE TISKARE.

1897.

NOVA NADA.

ZBORNİK ZABAVE I POUKE.

Knjiga I.

U Zagrebu, za studeni 1897.

Svezak 2.

Bajki.

Bj čul sem bajko, bajko prekrasno:
Kak srce si je Pelikan skljuvâl,
Umirajoč ga svojim mladim dal,
Da vtešil glad jim z lastno bi krvjó.
No davno, davno je že to biló
Po zemlji takrat mraz je kraljevâl,
Vkoval v ledeno plast morja vsak val,
Bolj kot najtrdnejši mi sklep močno . . .
A čul sem bajko, bajko drugo spet:
Vesoljni svet pokrtil je debel led,
Pokrtil vsa srca je in vse roké,
Pokrtil je ljudstva vsa iz vse zemljé,
In zemlja pila je brezsrčno kri,
Ki žgé in po osveti koprni

Velimir.

Mura

V spominih.

Nem ob okno se naslanja —
V daljo plove mu pogled;
Bleda trepetajo ustna,
Obraz smrtno mu je bled.

V osivele njega lase
Vetrič vpleta se lahan; —
Nežno ga zefir obveva,
Ki pihlja čez hrib in plan.

V daljo mu hite pogledi —
Duh mu plove v davne dni:

Zopet tam v mladine sredi
Dneve blažene živi . . .

A iz tihe rodne vasi
Vrže ga usoda v svet . . .
Brez vodnice, zvezde jasne,
Blodi v svetu tih in bled.

Čez vasij tišino čarno
Spé mu negotov korak,
V mesta hrum in šum ga vodi
Negotov korak mu vsak.

In dvorane zre mogočne,
Bajno luči se žare . . .
Zre, kakó željno in zvito
Grabijo denar roké.

Vse bogastva tu blisči se!
Slavlje to in ta sijaj! . . .
Tam pa v koči borni zvija
Se od bolij otročaj.

Kak od glada tam umira
Tlačen, jaden siromak,
In nikjer se ne prikaže
Mu rešitelj v bolih blag.

Kolikrat zavzdignil na se
Siromak je smrtno cev,
Da bi rešil se življenja,
Teže rešil se in rev

Zre, kako zvestoba hira,
In sovražstvo se rodi, —
Kak se tamkaj krčevito
Za čistost dekile bori.

Vsplove duh mu v hišo rodno: —
Pred razpelom svetim, glej!
Mati moli tamkaj, blede:
„Srečo mu v življenje, sej!“

Na oko mu pada megla,
Srce bije mu močno;
Pred razpelom i on klečal
V hiši tej nekđaj takó.

Vzdih globok se mu izvine
Vzdih bolesten, pretresljiv:
„Mnogo učinil sem na sveti —
Bodi Bog mi milostljiv!“

Vek. pl. Prleški.

Spominskih Velikoslav

Znate l' kako? . . .

Znate l' kako srce i boli i peče,
Kada ne sm'je ljubiti, što svim žarom ljubi;
Znate l' kako srce i boči i peče,
Kad i od svih već se zadnja nada gubi?

Znate l' što je ptici, kad gnijezda nema,
No bez nade prši u očaja noći;
Kad sred zime ljute ne zna kud se skloniti
Već se usred bure mora da ukoči? . . .

Još je gore meni: ja svim žarom ljubim
I svom patnjom plačem propast nada mojih,
Još je gori meni: ja domaju imam,
Ali u njoj n'jesmo ni jaki ni svoji.

J. G. Goran.

Vila. i snaša.

Narodna pjesma iz okolice ogulinske.

Romoljila tijana godina
Po lijepem vrtu Ivanovem,
Kudaj Mare pavunove pase,
Bele pave i sive sokole.
Od pavuna perje odlitalo;
Lipa ga je Mare pobirala,

Metala ga za bijela nadra.
 Pa zapiva tanko, glasovito:
 „Evo danas devet godin dana,
 Da se jesam ja mlada udala,
 Da ja ne znam, što je muška glava“.
 To dočula Ivanova majka.
 Komaj ona noći dočekala,
 Pa užiže sviće i duplire,
 Pa se šeće na gornje čardake
 I otvara do Ivana vrata.
 Uz Ivana gorska vila spava.
 Pa joj veli Ivanova majka:
 „Bjež odavljje, kučko gorska vilo,
 Nis ja tebi Ivana gojila,
 Već Marici povoljnoj snašici“.

Prijelom.

Drama u jednom činu.

(Nastavak.)

KARLO. Bio je taj dan malo mamuran, pa me nije pravo ni razumio. A kasnije? — On, koji je te noći prokartao nekoliko stotina, stao mi je govoriti o ponosu, aristokraciji, starom plemstvu, o časti grba . . . I ja sam ga slušao, slušao, — a najposlije uhvati me muka, slabost, nemoć. Sav moj predjašnji život opirao se toj odluci; odgoj, očeve riječi, pa i udoban dotadašnji život odvrćao me od te misli . . . Oh, onda još nije bila tako jaka moja mržnja. Pa kad je otac svršio svoje dokazivanje, morao sam priznati sam sebi, da mu ne znam, ne mogu odgovoriti. „Aristokrata — govorio mi on — pa da ide služiti novac plugom?“ Ta nesretna riječ „novac“ smela me. Rad nje upao sam u strašnu duševnu borbu. Htio sam, a sve mi je govorilo, da ne smijem, da ne mogu. — Ali ja sam se sjetio buduće sramote, koja nam prijeti, predočio sve to ocu bezobzirce, — i svladao sam sebe. Napokon odoh pun mržnje.

LUDWIG. Čemu toliko govorite o mržnji?

KARLO. Ne znam, kako da drukčije krstim ovo čuvstvo. Bijesan sam na sudbinu, nezadovoljan s ocem,

plašljiv pred budućnošću; sva sam svoja čuvstva ulio samo u jedno: u strašnu mržnju na filisteriju, koja će se smijati mome padu.

LUDWIG. Kažete, da ste bili nezadovoljni s ocem; a ipak ste mu uvijek lijepo pisali.

KARLO. On je u meni potpalio tu mržnju — i zato sam mu bio zahvalan. Samo tom čuvstvu imao sam zahvaliti svoju postojanost na naukama.

LUDWIG. Pa što ste htjeli, kad svršite gospodarsku školu?

KARLO. Htio sam tamo steći znanja, onda se vratiti amo i raditi kao mrav. Za par godina bio bih ovo imanje podigao, uredio i pokazao filisteriji, da još imam nešto osim imena i tradicija, — da imam snage i karaktera.

LUDWIG. Oprostite, prijatelju moj, krivo sam vas sudio. To bijahu plemenite namjere

KARLO. I potrebne. Jer ja sam osim toga znao, da ovakovo gospodarenje ne može dugo trajati. Moj se otac nije brinuo ni za što; kartaš sjedio je uvijek uza stol, — a imanje je propadalo. Ja sam već onda predviđao ovo, što se dogodilo. Nijesam ipak mislio, da će današnji dan tako brzo doći, da će me tako zateći. Ja sam učio marljivo, samo da što prije dodjem do svoga cilja; — a . . . ovo me je prekinulo na po puta.

LUDWIG. Sad razumijem vašu bol!

KARLO. Ne razumijete još posvema. Vi ne znate, što sam tek na naukama prepatio. Ta oni, koje sam najviše mrzio, — oni filistri i novčari, — to bijahu moji drugari. A kako su me oni prezirno gledali! Za njih sam bio propali aristokrata, — i svakom prilikom pokazivahu, kako je jadna moja uloga. Htio sam se uspjeti nad njih i gledati s visa; — a dotle me oni držahu propalicom. U jednu ruku bijesnio sam na sebe i na svoj glupi položaj, i — nadao se u budućnost; a u drugu — kupio sam kap po kap gorčine protiv njih.

LUDWIG. Vaša je ipak bila pobjeda; vi ste sve savladali.

KARLO. A čemu tolik prijetor? — Danas je svemu kraj.

LUDWIG. Nije. Još živite vi.

KARLO. Živim, ali moj je život patnja. Mene su zadnji mjeseci posvema oslabili i uništili — —

LUDWIG. Ima još načina . . .

KARLO. Da se dignem? — Nikad više, velim vam. Moje, naše je imanje propalo. Ne mogu ga pridići. A na tudjem ne ću da radim. Ovaj mi je dan uništio sve.

LUDWIG. Pa zar tako brzo polažete oružje?

KARLO. Moram. Ja već nemam snage. Dok sam mrzio, dok sam svaki čas govorio: Mrzim ih, mrzim, — mogao sam biti jak, mogao sam svladavati se i pregarati. Sad sam nemoćan. Uvijek mi je na ustima užasno pitanje: „Čemu je bila moja mržnja, moj prijemor? Gdje je to sad?“ — — Nema ničesa. Ostala je gorčina, razočaranje, a snage nema. Na što ona muka od toliko mjeseci, na što one suze? — — jer ja sam i plakao od mržnje. Oni mi se smiju, čujete li, smiju — a ja stojim tu, proklinjem ih, a moram da šutim i da se grizem u srcu.

LUDWIG. Ne tako očajno! Imade još pomoći.

KARLO. Kako? (*u pokrajnjoj se sobi čuje lupanje stolicama i smijeh*). Onako raditi i namjeravati, onako snašati sve — pa za nagradu dočekati ovo. Tko da ostane jak? (*Smijeh biva jači*) Otac se budi. (*Pauza*). Baš sam bolovao, kad mi dodje vijest o očevu dvoboju. Nijesam mogao da odmah dodjem kući; to me je pače još jače prikovalo uz krevet. Za mjesec dana dodjem kući i nadjem oca, — nesretnika, komu odrezaše nogu. Da bi zašto! . . . Radi karata.

GLAS MARIJANOV (*u pokrajnjoj sobi*) Karlo, čuj, Karlo! (*smijeh*).

KARLO. Odmah oče! (*Ode lijevo. Pauza. Čuje se iz sobe razgovor. Karlo dolazi natrag, uzimlje iz ormara bocu i daje slugi, koji ga slijedi*). Eto, — zar nije ovo strašno? Podjetinjio je sasma, poludio na polak; o dražbi i prodaji ništa ni ne sluti. Kako ću ja s njim živjeti? Sam bih lako, — ali ovako? On me čitav dan muči svojim ludim bajkama; uvijek mu je na pameti onaj ritmajstor, s kojim se posvadio kod karata i dvoboj bio. Baje i pripovijeda kao dijete. Kako da izdržim tu kušnju? A kad mene nema uza nj, više kao pomaman . . . Kamo da vučem toga djetinjastog, ludjahnog starčića, šta da radim s njim u svijetu?

LUDWIG. A zašto da se vežete uz njega?

KARLO. Moram. To sam dužan njemu ne kao ocu, jer on mi je uništio isti onaj život, što mi ga je dao, nego kao čovjeku, koji me je učinio jakim.

LUDWIG. On vas je dakle učinio jakim, — a ne ja? Mislio sam da su moje riječi stvorile vaš prijegor i snagu.

KARLO. Ne. Vi nijeste nikad govorili o mržnji, a ja sam samo nju ćutio. I zato sam zahvalan čovjeku, koji me je bar za par godina punio mržnjom i ponosom.

LUDWIG. Krivim ponosom.

KARLO. Neka bude; — ali u tom je bila moja snaga. Sad je nemam. A njega ne mogu da odaljim od sebe. Kako? Ja da ostavim oca na rug — njima?

LUDWIG. Pa zar ne bi bilo moguće kako drukčije?

KARLO. Kako to mislite?

LUDWIG. Ne biste li ga mogli ovdje ostaviti kod koga, — ili tako što.

KARLO (*sjeda i sakriva glavu u ruke*). Oh, Ivane moj, da se može! Ali tko da mu dade pomoći? Ova filisterija? — Da, ona se smije i meni i njemu, ona se ruga našoj nesreći. To je rug svijeta, to mene boli.

LUDWIG. A da ga vaš stric uzme k sebi?

KARLO. Ne govorite mi o stricu! Taj je poluplemić još gori trgovac i filistar od ovih drugih. Ohol je taj odvjetnik, taj malogradjanin. I on se valjda sad ruga momu ocu, i on nas prezire u našoj nesreći. Čitavo vrijeme očeve bolesti nije ga bilo kod nas. Uvrijedio se, što nije bio, kao i mi, pozvan na ples bečke aristokracije. Što napokon? — On je poluplemić, njegova mati nije mati mome ocu, već prosta trgovkinja, kći filistra, koja je svojim novcem od djeda našega kupila ime i grofovski naslov . . . Pa od njega da se nadam pomoći? — Ne bih je ni tražio, ni primao — — on bi se još nazvao mojim dobročiniteljem, taj filistar. I njega mrzim.

LUDWIG. Vi bivate nepravedni u svome gnjevu . . .

KARLO. A kakvi su oni prema meni? — Kad se pokažem vani, govore i šapću samo o meni i o ocu; nasladjuju se mojom nesrećom. Pa od njih milosti moliti, od njih je tražiti? Nikad, nikad!

LUDWIG. Što dakle namjeravate učiniti?

KARLO. Sve, samo ne podložiti se onima, koje prezirem. Uzet ću starca sa sobom u svijet, u Beč, mučit ću se i hraniti sam. Tamo nas barem nitko ne pozna i nitko ne zna za našu nesreću. Da; ja ću se odreći svojih namjera, ali ne ću da budem rob novca.

LUDWIG. Hoćete li izdržati tu kušnju?

KARLO. Hoću, moram! — Odreći ću se naslova i imena i osnova, bit ću siromah, ali ne sluga. Ne ću da mi se smiju.

LUDWIG. A u čem ćete naći snage za svoj budući rad Mržnje nema, ostala je gorčina, pesimizam, negacija života.

KARLO. Ne znam.

LUDWIG. Ne govorite tako. Eto ja vidim, da je to bila samo kruta nevolja, koja je izazvala vašu mržnju. Zar moje riječi nijesu pale na plodno tlo?

KARLO. Zaboravio sam ih.

LUDWIG. Sjetit ćete ih se u životu. A što u životu, — ta vi ih se i sad sjećate. Vi ne ćutite mržnju, nego i drugo što.

KARLO. Ivane, ne govorimo duže o tom. Eto, već je kasno. Ja idem. Ne ću da gledam dražbe. Dalje, dalje od ove kuće — — a filisterija neka se o nju tuče, neka dražbuje i kupuje. Ja ne ću da toga gledam.

LUDWIG (*gleda na vrata u zatku*). Ljudi će se već početi sakupljati. A ja, kamo ću ja?

KARLO (*hvata ga za ruku*). Sa mnom, s nama! Bit će nam lakše trpjeti. Ostanite s menom. Ja trebam pomoći, sile, da ne ugine ponos.

LUDWIG. Promislit ću i — — ili ne, — već sam promislio. Vama treba učitelja, da vas oduči toj mržnji. U mržnji nije život. Za nju se ne žrtvuje ništa. Dobro je, idem. Samo još da starcu reknemo. Idem po njega (*ode desno*).

(Nastavit će se.)

Naš Matic.

I.

Naš je Matic kočijaš, to jest „paradni“ kočijaš.

Znam, vi se nadate, da ću vam pričati o kočijašu sa žutim zaliscima, obrijanih brkova, . . . tupa dugog obraza, s velikim dugmetima, o nekakvom kako ono vele romanopisci „potrebnom pokuštvu“. Ali nije tako. Naš Matic nije takov; on je mlad momak, tek je od nedavna u našoj kući, ima crne brkove, za koje mu mnogi zavidjaju, — šteta samo da ih zafrkava onako „na madjarsku“, e — ali nije on badava služio tri godine „kod hulannerov“. Inače brije bradu i zaliske, svidja mu se crno odijelo, ali ipak nije još nosio nikada uniforme kočijaške, ni onog visokog kako on veli „tulca“.

Kad sam onomadne došao bio kući na praznik, dočeka me je jedini on na kolodvoru s kočijom. Upitam ga za ime. On se ispravi, spusti ruke niz bokove, pa će tupim nekim glasom:

— Mato Gredjić iz Tišine (selo kod Siska).

Iznenadilo me ovo držanje i u opće cijela njegova pojava.

Drugi sam dan pregledavao sve one prostorije, što se nalaze oko dvorišta u trgovca, kako mi je otac, pa sam zavirio i u štalu. I tu sam opazio u polumraku na daski kreveta više glave napisano bijelom kredom: Mato Gredjić iz Tišine. Zavirim i u kolnicu, no i tu opazim nesigurnom rukom napisano na vratima: Mato Gredjić iz Tišine. Dalo mi se to malo na smijeh.

Izidjem.

U dvorište je upravo ulazio: Mato Gredjić iz Tišine. S desne mu je strane sporo išao naš Zelenko, a s lijeve Šimel.

Pogledam našega kočijaša i konje. Samo da što kažem, nagovorim Maticu.

— Ej Mato, gdje ste bili?

Matic trgne konje i uspravi se.

— Molim pokorno, išao sam konje prati.

Nasmijem se.

On me pogleda, a onda brže pogleda konje, najprije glavu pa noge. Bilo mi je jasno, zašto to čini. — Valjada mu se kad dogodilo, da ga je njegov „ritmajstor“

ismijao ili opsovao ako ne bi dobro konje očistio, pa se Mato zaboravio i pomislio, niješu li možda njegovi konji uzrok momu smijehu. Kad se uvjerio, da tome nije tako, upre opet pogled u me. Šutio je. A ja i opet, samo da što rekнем:

— Ništa, ništa Mato, sjetio sam se, kako sam noćas sanjao, da je naš Zelenko ošepavio na desnu nogu, pa se eto tome smijem.

Matić me još smetenije pogledao, žurno se obazreo na Zelenka, promotrio mu desnu nogu, pa kad je i opet vidio, da se prevario, htjede da digne ruku na pozdrav. Ali se predomisli i misleći valjda, da je „vižita“ gotova, uputi se s konjima u štalu.

Pitao sam i oca o Matiću. On nije znao mnogo o njemu. Znao je tek, da je Matić istom od dva mjeseca u nas u službi, da je prije četiri mjeseca otpušten iz vojništva, i da je marljiv i pošten. Ovo je moj otac osobito naglasio.

Ali ja hoću, da vam pričam o tome, kako se naš Matić vozio na svoje vjenčanje. Vi ćete se nadati bog znao kakoj zanimivosti. A to je tek jedna čudna, no istinita epizoda iz najobičnijeg života.

Vjenčanje je vrlo važan momenat u životu, jer poslije vjenčanja slijedi brak. Svi vjeruju, da je tomu svemu uzrok ljubav.

Po svoj prilici dakle, da je i Matić ljubio, kad se odlučio na takav korak.

Obično se supruzi najradije sjećaju onoga vremena što traje prije braka i vele, da su ono najsladji časovi. Pomislite si onakov zaljubljeni par, kako si ono guče slatke riječi golubinjim glasom ljubavi. Ono slatko uzbuđenje, dok je čovjek u *njenoj* blizini, ono opjevano sanjarenje pri blijedom svjetlu mjesečine, kad je sve onako milo, slatko, bajno. Da da, to mora da je krasno, da je svagdje i za svakoga jednako krasno vrijeme.

O velikim praznicima spomenula je nekom zgodom majka, da je opazila, kako se naš Matić rado gleda sa sluškinjom Marijom. Ostali, što su to slušali, nasmjehnuše se; no mene je stalo zanimati, kako izgleda Matić sada, kad je zaljubljen.

Motrio sam pomno Matića; ali on je ostao isti, kakav je bio i prvoga dana, kad sam ga susreo. Svaki mi je

dan pri susretu nazivao obligatni „dobro jutro“, a uz to mu je lice bilo strogog ili bolje reći službenog izgleda.

Matić nije u opće ni s kim toliko ni tako povjerljivo razgovarao, kako sa Zelenkom i Šimelom. A i s njima nije govorio premnogo.

— Šimel, no Šimel — stani, no stani. — — I onda bi se čuo udarac dlana po Šimelovoj koži, lupanje ko pita, struganje četke i onda opet mir.

Za čas bi se to opet sve ponovilo na Zelenku.

I takav bi bio njegov neslužbeni, privatni razgovor.

Pa onda čišćenje kola, remenja, lupanje kefe po podu (obično žestoko), koji iznimni:

— Molim pokorno, Zelenku treba potkova, ili

— Molim pokorno, zob je potrošena — — ili što slična. To su bili jedini znaci, da Matić opstoji u našoj kući.

I činilo se, da je bio sasma uvjeren, da će se u takim prilikama stvar po njegove konje dobro svršiti, jer je izgledao čisto ravnodušno. Vidilo mu se na licu, da ne misli ništa.

Motrio sam ga koji put, kad je u dvorištu kola čistio.

Stao bi podalje od kola, promotrio ih, nasmjehnuo se, zafrknuo najprije jedan pa drugi brk, vratio se kolima, stavio na konje svoju desnicu, pa ih onako prijateljski podrmao i opet se zagledao u njih.

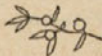
I to su bili časovi, kada je naš Matić mijenjao izraz lica, držanje tijela i položaj brkova. I došao tko mu drago onda u dvorište, on se ne bi ni obazreo; bilo je tu i cura i momaka i starijih ljudi, no on bi se činio, kano da ih i ne čuje.

Jedino, ako je došao tko od „pretpostavljenih“ t. j. od naše obitelji, tad bi se Matić uspravio i mirno saslušao zapovijedi.

Rekli su mi, da se Matić zaljubio. Ali — zar da nije na njega ama ništa djelovala ta ljubav? — Gdje je tu ona smetenost zaljubljenih, gdje uzrujanost? Rado bih bio vidio, kakav je Matić na ljubavnom domjenku.

I pružila mi se domala zgoda. Bilo je sasma slučajno.

(Nastavit će se.)

Robovanje.

Napisao *B. Vinkov.*

III.

Šetasm'o trgov ja i Simon Cesarec. On mi odjednom reče:

— Sad nijesam već tako glup; zašto da se srdim i izjedam, kad nema od toga pomoći! Gdje da bude prave ljubavi! Gdje su ti hvaljeni ideali! Žene su sve jednake; samo inferiorna pola čovječanstva. Kako ti se sviđa Pavica Darinićeva? Bio sam jučer u nje... ona me voli... Jelde, krupna je tijela!

I tu mi on stao pričati o Marici i njenom ponašanju nekom očitom nasladom, što miješa vlastitim rukama blato takovih stvari, te mu naprosto nijesam vjerovao. Čuo valjda te običajne djačke osvadice, koje izmisli i protura „izigrani“; i on ih sada dalje širi, pa izvadja gotovo nemoguće konzekvencije.

— Sjutra odlazim na par dana na trgadb'u u vinograd Hünebergerov; bar ću se malo rastresti...

— A škola?

— Do bijesa i ona! ne će za par dana propasti! Groždje, vele, da je dobro rodilo, a i onako nijesam još vidio trganja; u nas nema toga... Govorio je brzo, usiljeno, kano da mu nije išlo iz duše. Regbi da se pretvara.

Stao mu ja opisivati ljepote vinograda, uzgredne zabave, mašćenje i tako što; ali on i ne sluša, već gleda nestrpljivo okom po trgu. Bilo malo zamračilo. Ja ušutao, a on se odjednom trgne, pozdravi me i žurno poleti u jednu pokrajnu ulicu. Odmah se dosjetim uzroku i znaličan, kako sam uvijek bio, podjem drugom ulicom, da vidim, nijesam li se prevario.

I nijesam se prevario. Opazim njega, kako razdraženim smiješkom razgovara s Maricom i zagleda joj u oči; kano da joj nešto predbacuje kima glavom i rukom nemirno kreće. Sve mi se pričinu, da ju je par puta zaustavio, kad je htjela da ode; a ona nestrpljivo tapkala nogama, rumenila se i kanda ga je nukala, da se udalji. Dodjem bliže. Oni me ne opaze. On bome počeo, da joj glasno spočitava.

— Šta ste poludili? Vi ste bezobrazan! odsječe mu ona i naglo izmakne.

— Hoćete li svjedoke? poviče za njom Simon.

— Šta si se uzvikao? pridjem k njemu, — šta će ljudi?

— Neka čuju, to i želim. Neka svi znadu, svi — kakova je. S istinom na vidjelo; ne ću da se tko drugi opeče uz mene. . . Sve ću izmjeniti na javu, sve . . .

— Ne viči bar uz mene, hoću ja njemu, — budi pametan; ta poznaješ je, pa šta te briga . . . za nju.

— Znam, da je ništarija i sve zlo na svijetu, koje je upravo mene moralo zadesiti. — Al ja je neću nikada zaboraviti, nikada je ne ću prestati nadgledati, uvijek će me zmija gristi i ranu jedom puniti. — I gle: rekнем li u sebi: „Marva je ona“, — to me u srcu ubode kao žalac savjesti, i kad se sjećam nje, gotovo te se pomamim, raspuknem se živ. —

— Proći će i to s vremenom, kad se uživiš u svijet.

— A, to ne će nikako proći . . . Ona me je za uvijek unesrećila. Dugo se, već dvije godine, ta rana povlači! A sve je žešća, sve dublja biva. Čekaj, osvetit ću joj se, pa će se kajati . . .

Tvrdoglavost je bilo takodjer svojstvo, duboko usječeno u dušu Simonovu. Uz nju bila je u njega neka neizvjesna težnja, da se svemu opire, da i sam sebe kini. Neka vrst tiranide, — čedo rospstva. I dodje mi na um — bog znao odakle — misao, ne misli li Simon, i tim sredstvima da predobije Maricu, ne sumnja li i on sam o tim osvadama i nije li to samo burkanje povrijeđenog njegova egoizma. —

IV.

Treći dan, što je Simon otišao u vinograd, dobijem od njega slijedeće pismo:

„Čitao sam i mislio sam, da je ropstvo ukinuto i da nema više onih jadnika na svijetu; — ali ja sam ih ovdje ipak našao, i to me je otkriće silno uzbunilo . . . Gadno, gadno! . . . Ima ti ljudi bez išta svoga, koji su potpuni kmetovi, te ih može gospodar i preseljivati i otjerati i raditi od njih, što ga volja; — a oni moraju trpiti i samo zahvaljivati milosti Hünebergerovoj. Objedujemo na tratini; a seljaci, otrcani i jadni, lopovskoga izgleda, donese jela i vino, vrzu se amo tamo; žene im

tuku i tjeraju djecu, da ne smetaju gospodi. Gazda zapovjeda kovaču, da kola načini: — jednomu ovo, drugomu ono; a oni sve rade. Pitam, kako su spali na to; a gospodar mi s potpunim prijezirom rekao: — Propili se, propali; došao glad i nevolja. Ja kupio zemlje i kuće, pa htio imanje da sasma preuredim. Došli me moljakati, da ih ne tjeram, da će mi raditi; — navalila i moja žena, pa sam ih ostavio. Nego sam se po stoti put pokajao. Samo su mi na teret; lijeni su, nemarni, tatine, a dosadjuju mi neprestano tužakajući jedan drugoga. Već mi se ne da ni da ih slušam; — nek se kolju sami . . .

Ja sam se zgražao! Tako ne bi ni o živini govorio. Kako da i obradjuju tuđe, kako da se zanemareni još više ne zanemare? Pitam, oda šta žive? — A, uzmu psine, reče, i onako dosta. A da ih čovjek vječno ne drži na oku, raznijeli bi cijelo vlastelinstvo. Inače dobiju, ako im što treba . . .

Kasnije sam obišao te ljude. Zadjem u jednu kućicu, zadjem u drugu; a to sve gola nevolja: ljudi divljeg, podmuklog izgleda, djeca strašno zla; a žene ne govore, nego kako su susjede vještice. Kuće trošne, šupljine na krovu i stijenana, a pod prost, zemljen; jedan krevet u prostoru za kuhinju i sobu, i jedna škrinja s dvije klupe cijelo je pokušstvo osim par popucanih, krnjih i povezanih zdjela . . .

Vidia sam, da me ljudi drže gospodinom. Kad sam ih što ispitivao, to se samo pogledavaju; a ne govore ništa, nego se tužakaju na susjeda, što ih zamrzio i ogovorio kod gospodina, te im nije dozvoljeno posjeći što u šumi ili se momku ne daju ženiti. — Sve samo odgovaraj i javljaj, kako je taj nedavno ljepše grozdove pobrao, kako onaj, usahla mu ručina, baš njima pred nosom lijep grmič posjekao, i tako sve dalje traje . . . Potpuno kmetstvo, nevoljništvo.

Mimo mene prošao gazda i gromko se izderao:

— Marvo! šta jadikuješ i šta lažima puniš uši gospodinu! Tornjaj se na posao!

— Usahó ti jezik! progundja seljak i sasma ravno-dušno podje nekud, pa se izgubi u šumi . . .

— To vam pripovijedaju, samo da iscigane novca,
— razjasnio mi gazda.

(Nastavit će se.)

Zola i Tolstoj.

Ulomak iz studije: „Moderni moraliste“.

(Svršetak.)

Vidjeli smo kakva je Tolstoju osnova praktičnog života t. j. seljački i radnički život. Zola nije nigdje o tom ništa jasno rekao; ipak se iz svega vidi, da on hoće miran gradjanski život, — ono, što se veli „filistarski“ ili još bolje „spiessbürgerlich“. Miran život, bez maštanja, bez idealnih snova, treba da bude život naravi ljudske.

Kako da se ovo složi s Tolstojevim načelima? Rus hoće u braku čistoću i uzdržljivost (u tom je, čini se, mrvica nedosljedan); a Francuz nalazi u tom najveličanstveniju formu prirode. (Napokon — je li mu žena u braku može biti umjetnički ideal?) Rus hoće, da se riješi umjetnosti i njenog „dražkanja“, jer vodi do grijeha i do života u strasti; Francuz ne će tako: njemu gode te radosti života, ta obična sreća. U tom životu, koji treba da bude besvijesno obavljanje instinktivnih potreba, bez idealne spekulacije, vidi Zola pravu budućnost čovječanstva. Dakle — epikurejizam.

Sad pita Zola: „Jesu li dosadašnji nazori podobni, da ljude u istinu usreće?“ Pri tom se zaustavlja kod vjere, pa umuje ovako: Svakoj je religiji temelj vjera u nešto nadnaravsko, što će tek poslije patnja na ovom svijetu donijeti čovjeku sreću. Zato je princip svake religije: „Trpi, vjeruj i nada se!“ Spomenuli smo, da Zola proklinje ovo za nj strašno stanovište. Ali najjače, sa svom svojom dijalektikom, oborio se glavara naturalizma na kršćanstvo. U njem on vidi najjače izražene ove „pogubne“ ideje, koje su negacija života, Vjera u posmrtno, zaboravljanje života, nada u nadnaravsku nagradu za patnje i askezu, — to mu je najužasnija opsjena čovječanstva.

„Ova žedja za božanskim, koje nijesu mogla uništiti stoljeća, čini se, da je s novom silom opet ustala na koncu 19. vijeka. Lourdes bijaše sjajni, neoborivi primjer, da čovjek možda nikad ne će moći biti bez sna o Bogu, koji čini ljude jednakima i usrećuje ih čudesima. Kad je čovjek do kraja iskušao nesreću života, vraća se opet k božanskoj varci. I u tom je izvor svake religije, da

slabi i goli čovjek nema snage da živi svoj zemaljski život bez vječne laži o nekakvom raj^u.

Nada u čudo za Zolu je dakle apsurd; a vjera u čudesa još veći. Marija Guersaint, koja u Lourdes dolazi sa slomljenom nogom, za nj ozdravlja naravskim procesom, po zakonu premoći duha nad materijom (teorija Charcotova); Pierre Froment, u kom je Zola orisao sebe sama, vidi i u samim čudesima lourdskim prijevaru i opsjenu. Pierre je došao u Lourdes, da dobije izgublenu vjeru; on moli, tješi bjednike, živi moralno, kršćanski, — no vjere nema. U Lourdesu se u 5 dana hodočašća sastaju desetke, pače stotine tisuća ljudi, koji hlepe za čudom, uzdišu za pomoću. Svi dolaze tamo opojani vjerom u nadnaravsko; svi urliču jednakim fanatizmom silni usklik: „Gospode, spasi naše bolesnike“ i pjevaju jednakim gromorom beskrajni refren: „Ave, ave, ave Maria!“ Tu, u toj vrevi kršćana, u tom mozaiku svih naroda i krajeva, u tom novom Jeruzalemu hoće da Pierre nadje vjeru. Duboko proučavanje svih Lourdskih događaja, od poroda Bernardice pa do kraja gradnje Lourdske crkve dokazuju mu, da je ta vjera u čudo, koju toliko propagira crkva, samo štete donijela mirnom provincijskom gradiću. Ovdje Zola, na oko slučajno, sistematično opisuje propadanje i rasap gradića. Bernardica sama umire zatvorena u samostanu; abbè Peyramale, koji gradi crkvu Djevici Mariji, svraća na se jal Isusovaca i umire jadno. U Lourdes dolaze godimice tisuće i tisuće; cijelo to mnoštvo kvari samo ove gorane. Nestaje marljivosti i rada, jer se daje lako živjeti, prodajući svijeće i krunice; velegrad demoralizuje provinciju; a samo pučanstvo rastrovano je takmenjem. Svi hoće da interes crpe od tog čuda: od siromašnog brice Cazabana pa do samostana milosrdnica sve hlepi za novcem, sve se kolje radi njega. Stari, mirni gradjanski i porodični život uništilo je — čudo. Tako isto, umuje Zola, nije čudo donijelo sreće ni cijelom svijetu.

A u druga ruku opaža i sam Zola, da u životnoj borbi „sola fides sufficit“, da jedino ta vjera u posmrtnu nagradu i u čudo hrabri tisuće patnika. I svojim savršenim opisivanjem mnoštva nesretnika, što dolaze u Lourdes (Zola se tu našao u svom elementu), pa crtanjem noći pred spilom, postizava Zola protivno. Mi vidimo,

da je baš ta vjera još jedina potpora nesretnom čovječanstvu. I Zola to ne taji. Na jednom mjestu umuje Pierre ovako:

„Ne, ne! ne smiješ bijednike tjerati u očaj; treba čuvati Lourdes, kao što čuvaš laž, koja pomaže k životu!“

„Ne, ne, to bi bio zločin, ovim patnicima na duši i tijelu oteti san o nebu, kojima je jedina utjeha u tom bila, da mogu tamo klečati uza sjaj svijeća, uz blage glasove korala . . .“ „Gdje da nadješ čovjeka, koji bi bio tako okrutan i oteo onemogućima vjeru, uništio u njima utjehu nadnaravskoga, i nadu, da se za njih brine Bog i sprema im bolji život u svome raju?“ —

Eto — u ovom važnom momentu klonula je ruka u Zole. I on se ne može oteti pitanju: Nije li ljudska sreća u opsjeni, u laži? . . . I on pita s Pierrom zajedno: „Što dakle?“ — ali je odgovor težak. „Živjeti treba i raditi, da razum (koji se Pierru čini gospodarom budućnosti) savlada patnju i da joj ne da vječno živjeti“. U dugom razmišljanju Pierrovom, dok se vozi kući s ozdravljenom Marijom Guersaint, sabire Zola sve, što je htio „Lourdesom“ da kaže. Pierre vidi, da treba novih principa, nove religije.

„Da, novu religiju! Ta se riječ porodi u njem i ječaše mu u duši opet i opet kao isti krič naroda, kano pohlepna i očajna želja moderne duše. Činilo se, da je nakon 18. stoljeća povjesti sila krvi, sila barbarskih strasti iscrpila utjehu i nadu, koju je na svijet donio katolicizam“.

„Novu religiju, novu religiju! Ova bi bez sumnje morala biti bliže životu, morala bi zemlji dati više mjesta i prilagoditi se stečenim istinama. A prije svega religiju koja ne će biti želja za smrću . . .“

U ovoj važnoj riječi rečeno je sve. Zemlja i zemaljsko treba, misli Zola, da bude glavno u ljudskom životu; mjesto čuda i fantazija o raju treba rad i gospodstvo razuma. Ne treba ni spomenuti, da je Zolin „razum“ drugo od Tolstojeva.

U samom „Lourdesu“ nije Zola do kraja riješio problema; mora se pače kazati, da iza svih čuvstava i razmišljanja Pierra Fromenta nije jasna nova Zolina religija. U samom tom romanu nije pače ni iz daleka

objašnjeno, kako da se u realnosti udesi taj novi život, nova budućnost. Neka ipak nitko ne misli, da bi taj život morao biti do kraja hladan i materijalističan; treba samo pročitati, kako veličajno i dirljivo Zola opisuje nezahvalnost ljudsku, koja učini, te debele kaplje kiše padaju u sam lijes abbèa Peyramale. Još se to bolje vidi u pripovijesti: „Četiri dana Jeana Gourдона“, u kojoj je narisana slika zdravog, naravnog života u realnosti. Kako je taj život različan od onoga, što ga crta Tolstoj u svojim: „Pučkim pripovijestima“ i u slikama iz života starih kršćana! U tom je Tolstoj svakako veći i — jasniji. Dok ruski moralista hoće ideal ljubavi, francuski reformator (da ne rečem moralista) dovikuje na kraju „Lourdesa“ čovječanstvu ovako:

„O žalosni ljudi! Siromašno, bolesno čovječanstvo, koje hlepiš za opsjenom, koje si onemoglo u omaglici ovoga stoljeća, što se kraju primiće. Uništilo te je, što si pohlepno previše saznalo, pa misliš, da su te ostavili liječnici duše i tijela, i hoćeš da podlegneš zlu, kome nema lijeka. Natrag se vraćaš i od mističkog Lourdesa, od zavijek mrtve prošlosti, tražiš čudo svoga spasa. A tamo dolje uči Bernadetta, taj novi Mesija boli, koja tako dira u svojoj čovječjoj realnosti, strašnu nauku; ona je odbačena žrtva svijeta, posvećena odricanju, samoći i smrti, koju je nesreća stigla, te nije postala ni ženom, ni suprugom, ni majkom, jer je vidjela svetu Djevicu“.

A dok on ovako strašno osudjuje čudo i „bolesno“ kršćanstvo, nagoviješta Brunetière bankrot znanosti, a za čudom, kao jedinim spasom čovječanstva, vapi (u svojoj drami: „Preko sile“) treći veliki moralista modernog svijeta — Björnstjerne Björnson.

M. Hajev.

Novac i štampa.

Kao što svagdje, tako je i u štampi novac veoma važna stvar, jer ju ne samo podupire, nego joj često i prečesto odredjuje i smjer. Do sad je bio novac sredstvo, a danas je i svrha. To je postalo načelo, koje se u novije doba sve jače učvršćuje na zapadu, osobito u Americi.

Englezi su i Amerikanci mnogo radiniji nego mi, pak ih najveći dio niti nema kada da čita još štogodj osim novina. Toga radi obuhvatilo je ogromno i bujno anglosasko novinstvo sve grane društvenog života. Nakladnici i pokretači novina, urednici i novinari (koji su prema uspjesima dosta slabo plaćeni) nastoje svim silama, da zadovolje publici i steku što više pretplatnika. U Americi se može računati samo na 25% stalnih pretplatnika; ostalih 75% leti od jednih novina k drugima, kako im već koje bolje prijaju. Da se tih 75% privuče, rabe se najrazličnije reklame i preporuke. Novine pribavljaju pretplatnicima dionice zemljišta ili ih nagradjuju knjigama; gdje koje im priredjuju tombole i lutrije. Ni u Evropi nije bolje. „Reforme sociale“ davala je svojim pretplatnicima za premiju šekove za jelo, a neke kupališne novine — komad sapuna.

Ogromni se troškovi najviše namiruju oglasima. „New-York-World“ može se jeftino prodavati i još silno obogatiti, kad danomice donosi do 5154 anonse. Sve to nije dosta! Jer takve novine trēba da imaju silan broj izvjestitelja i dopisnika po cijeloj zemaljskoj kruglji, koji prodiru u najzabitnija i najopasnija mjesta, bila to centralna Afrika ili indijsko bojište. Pa kako su bitri i radini! Evo nekoliko primjera: Dok još kuća gori u jednom predgradju, u drugom već čitaju tiskane vijesti o tom. — Kad je umro neki znameniti muž, zatvorili su sva vrata na zgradi, u kojoj je ležao, samo da novinari ne dodijevaju. Ali jedan je ipak ušao unutra. Spustivši se niz dimajak u zgradu, umiješa se medju one ljude, što su tu bili zabavljeni, pobilježi sve potrebno, pače ukrade i govor, što ga je imao izreći svećenik nad otvorenim grobom. Tako su njegove novine još na dan pogreba imale sve, što je bilo vrijedno znati; a k tomu su donijele i govor, koji svećenik niti izrekao nije, jer je — kako znamo — bio ukraden, a svećenik ga nije znao dobro na pamet. — U isto vrijeme, kad su na berlinskom kongresu potpisivali berlinski ugovor, čitali su ga u Londonu već natiskana.

Naravna je stvar, da će tako obilno i tako dobro obavještene novine imati uvijek dosta pretplatnika. Na žalost, sve novine ne stoje uvijek na onoj visini, na kojoj bi morale stajati, jer su često, osobito u Americi, špekulativna poduzeća, kojima je glavna svrha novac. To su i oni sami uvidjeli; rekao je netko, da je glavni cilj žurnalizma, da se arak čistog papira kupi po 3 novčića, naštampa, pa proda po 10. Taj je ružni, ali istiniti sud o amerikanskom novinstvu potvrdio 1813. u svojoj oporuci Benjamin Rush, osnivatelj filadelfijske biblioteke, zbraniivši izrično primati u nju novine. Kad je već onda bilo tako, kako je tek sada! Statistika dokazuje, da politički i religiozni članci ustupaju mjesto škandalima i tricama. Jer tamo je štampa sluga mase,

dok je u Evropi ipak „sedma velevlast“. No produkcija je štampe ogromna: na godinu se troši na to 500,000.000 franaka.

Pred kojih dvadeset godina bavio se Emile Zola u jednom članku (koji je preveden u „Balkanu“ g. 1888.) novcem u literaturi, pa je ustvrdio, da književnik upravo time, što mu je književnost zanat i što prima nagradu za svoj zanatlijski posao, postaje neovisan i slobodan u raspravljanju svojih misli. Kako su Amerikanci shvatili Zolinu teoriju?

O njihovu načinu rada govori sam Amerikanac E. Beck u „The Forum“ po prilici ovako: pisci i nakladnici sklapaju ugovore, u kojima se točno označi: roman od toliko i toliko riječi za tu i tu publiku mora biti do toga i toga dana gotov, a honorar će biti toliki i toliki. O sujetu i o vrijednosti komada nema ni govora. Do sada je pisac pisao samo onda, kad bi oćutio nagon, da što napiše, i pisao je samo dotle, dok je trajalo nadahnuće. Sad je drukčije; ne pita se za inspiraciju i dispoziciju, nego piši, što hoćeš i kako hoćeš, ali pisati moraš. pisci, koji tako pišu, nastoje, da im barem prvo ili drugo djelo bude što vrijednije i da steku renomè, a onda rade kao marljiv zanatlija, koji uživa dobar glas medju svojim sugradjanima. Amerikanci dobro plaćaju pisce; riječ vrijedi 6—10 centa (dakle više nego u nas redak), katkad i cijeli dolar, a autorov potpis 12—20 centa; isto i zgodan naslov. Tu vrijede dakle samo riječi; nije ni čudo, da pisac prije štampanja pomno ogleda, ne bi li se još gdje mogla umetnuti koja izreka ili riječ. Ta autor „Trilbya“ dobio je za 50.000 riječi 50.000 dolara. Prekooceanska je literatura postala robom novca. Ona je većinom mršava i šuplja, bez individualnog obilježja. Dakako da ima časnih iznimaka.

Zlo je kad literatura ovisi o novcu, kad joj je on kralj. Moglo bi se reći o njem, da je dobar sluga, ali zao gospodar. Jer čim se u literaturi opaža težnja, da se postigne efekat i senzacija, snizuje se ona s piedestala, s koga ima davati direktivu idejama vremena. Danas prevladjuje ova sporedna svrha senzacije, pa pisci laskaju i služe masi, mjesto da joj zapovijedaju. Djela su puste fabrikacije i gomilanje neočekivanih momenata, koji napinju živce. Ako pisac ipak hoće, da bar donekle zadovolji i literarnim zahtjevima, postane djelo mješavina n. pr. od ideja Ibsenovih i fénomena spiritizma, kao u nekim produktima savremene engleske drame. A komadi a la „Charleyeva tetka“, „Trilby“ i „Oficijelna žena“ bane se na svim kazalištima svijeta.

A kako je u nas? U nas ne može da novac gospodari nikomu, jer je književnost ponajviše sporedni posao. Glavni naši pisci ubijaju se uredskom službom ili učiteljskim nevoljama. A krive predrasude tište naš još jače nego novac književnost zapada.

S. Bunić.

Literarna kronika.

Pavao Pavlović. Pripoviest iz nedavne prošlosti. Napisao *J. Zorić*. Preštampano iz „Obzora“.

Netom je „Pavao Pavlović“ izišao u posebnoj knjizi, čitali smo u „Obzorovoj“ recenziji djela ovo: „P. P. jest nešto neobičan pojav; on je, rekao bih, čedo bujne piščeve mašte, što mu ni najmanje ne uzimlje cijene. Uopće u g. pisca opaža se težnja za idealizacijom značajeva. On stvara značajeve, kakovi su rijetko posijani, ali ih imade i može ih biti, pa ih stavlja kao primjer svojim čitateljima u njihovu radu i djelovanju. Ja sam ga jednog radi toga i prikorio, a on mi odvratio: „Vidim da moji značajevi ne odgovaraju današnjim prilikama; vidim, da se ne će mnogima svidjati; ali ja bih želio novi naraštaj, koji bi s puta krutog realizma skrenuo na put zdravog etičnog poimanja svoje zadaće u obiteljskom, društvenom i političkom životu. Današnji realizam, oslonjen na kruti materijalizam, koji se uvukao u lijepu knjigu, slabo je društvu koristio, ali mu je mnogo škodio, te mu oni žalosni pojavi, što se opažaju u obiteljima i u društvu, imadu velikim dijelom svoj postanak zahvaliti. Ja bih želio zlu na svoj način doskočiti, ali to ne stoji do mene; no uvjeren sam, kad bi se pošlo više idealnim, etičkim pravcem, da bi se ipak društvu koristilo“. A u „Pripomenku“ se veli: „P. P. je tendenciozno zasnovan“. Pisac je htio potaknuti „na onu ljubav, koje sastoji u maru i radu za boljak domovine“. Toga radi je odabrao doba između god. 1844.—59., doba burno, doba zamašnih događaja u historiji Evrope, a osobito u našoj: događaj na Markovu trgu, slavlje instalacije Jelačića bana, rat u Italiji, slavu Radeckoga, borbu Talijana za slobodu, smrt Jelačićevu, dotakao se Solferina i završio listopadskom diplomom. Kod ovakih djela pisac treba ili da poda jasnu sliku toga doba ili neku osobitu ideju ili dublju psihološku analizu. No glavni junak romana nije predstavnik one dobe, on nema na sebi ništa karakteristična, specijalna; mogao bi se bio roditi svagdje i u svako doba i — ostati isti. Historička je okolina za nj samo u toliko važna, što u Italiji sastaje svoju majku (on je nezakoniti sin neke grofice, odgojen na selu) i sestru. Dakle je bar nosioc kakve ideje? Koja je to ideja? — Dobro i plemenitost triumfira. No pisac je to prikazao sasma romantički i nevjerojatno: Pavao spasi iz požara Jelenu (a toliko se puta kazuje, da je to „nadčovječansko djelo“); njegov otac dodje slučajno u gungulu na Markov trg i bude ranjen; sin ga liječi i po drugi put se slučajno sastane s Jelenom, koja mu daje svoju maramu. Samo radi hirovite mržnje činovnika mora Pavao u vojnike. Opet sasma slučajno puče u Italiji iz jedne kuće u V. puška; kuća bude pretražena i Pavao nadje tamo svoju majku. Slučajno čuje jedan

vojnika razgovor sakrivenih lupeža i probudi Pavla, koji opet spasi groficu, majku svoju. Kad Pavao padne u boju dolazi grofici na kćer Emilija, tražeći na bojištu svoga brata; ona slučajno u zadnjem času spase Pavla i odvede kući, gdje se upoznaje s majkom, koja zatim umre. Emilija ga zavoli, ali dozna, da joj je brat, pa napokon polazi za Mirka, Pavlova prijatelja, koji opet slučajno dolazi. I — tako dalje! Uopće se sve događa uvijek u najzgodniji čas, svršuje uvijek najbolje. A gdje vlada slučaj, tu nema ni etike, ni estetike. Ili bi to imala biti idealizacija? No rariteti ne mogu da budu mjera običnom životu; kako ćeš dokazati nešto, ako prikazuješ ljude, koji su baš za to iskalupljeni? Jasno je iz ovoga, da u ovoj pripovijesti ne može da bude ni dublje psihološke analize. Jer ovi „nadčovječni“ ljudi nemaju ljudske duše. Sve je samo ishitreno. Prizore, koji su upravo zgodni za realističnu obradbu, riješava pisac s par fraza. (A čujte ovo: — Da je vremena, govori se na jednom mjestu, ja bih vas jednoga drugomu predstavio, da se spoznate; ali spoznat ćete se i sami doskora, jer sad nas preči posao na rad nagoni. — A iza toga ima još preko dvije strane razgovora!) Pavao uopće ništa ne radi svojom voljom, nego — providnost! Pa ni to podavanje providnosti nije u njega motivirano. Ni drugi karakteri nijesu jasni. Pisac hoće novi naraštaj, hoće da mu pokaže „ljubav, koja sastoji u radu za boljak domovine.“ A glavni junak u javnom životu ne utječe apsolutno ništa u radnju, a u privatnom stane tek onda raditi za seljaka, kad se bogato oženi. Gučetić ne radi ništa. Kajetano bi nešto radio; ali njegov rad nije nikakav primjer „novojoj“ generaciji: on je jedino dao ukrasti neki spis iz austrijskoga tabora; on dijeli proglase Mazzinijeve, — a pisac osudjuje Mazzinija. Jelačićev je rad naveden samo s par riječi. Jedini župnikov rad oko prosvjete narodnje može da bude primjer čitaocu. A i ostala su lica ponajviše pasivna. Sve je — fatum. Pisac pače veli, da se Italija nije radom djece svoje spasila, nego ju je sreća (!?) oslobodila i ujedinila. Osudjuje Mazzinia i Garibaldia (jer su — srušili papinsku državu!) pa im ne priznaje ni ideje ni rada. Mjesto da je pokazao mladeži primjer tih oduševljenih boraca, on diže „teoriju sreće“. A njom se zaista ne će potaći na rad „nova“ generacija. „Obzorov“ je kritičar rekao, da je Zorićev jezik „čist, slog lijep, gladak i pravilan; a radnji bi se dalo prigovoriti samo s tehničkog gledišta“. No upravo stil nalik je na obične sentimentalne romane a là Montèpin; stereotipni izražaji boli, pa beskrajni: „dakako, naravski“ i t. d. Piščevo ishitriivanje pokazuje se najbolje u prizoru kad župniku dodje pismo od Pavla na majku njegovu Baru. U sobi je župnik, Jelena, Bara, grof Gučetić i orguljaš. Za razvitak pripovijesti nužno je, da Jelena sazna, kako je Pavao ljubi. To je i u tom pismu spomenuto. I — župnik bez svakoga uzroka čita na glas pismo svima,

samo da i Jelena čuje! To je upravo naivno. Treba ipak spomenuti neka lijepa mjesta (kako Petar Pavlović opisuje svoju ženu Baru kao djevojku, opis bojišta, susret njegov u bolnici). G. pisac ukorio je realiste. Rekao on, što mu drago, ne može se tajiti, da su baš ruski realiste dali najjaču pobudu mnogim znamenitim socijalnim reformama (n. pr. ukinuću kmetstva). A hoće li od kakve koristi srednjoj klasi biti ovakovo prikazivanje, kako je u Pavlu Pavloviću? Srednja klasa treba realizma. Jer seljak će n. pr. sve vjerovati Swiftu ili Le Sageu i zanosit se onim fantastičnim slikama, inteligencija će uživati u sakrivenoj ideji i simbolizmu ovakvih djela, — a srednjoj će klasi biti samo zabava i dokolica. Teško je vjerovati i zgodama i životu junaka ovoga romana, — one mogu biti samo zabavne. A sumnjamo veoma, je li to bila svrha g. Zoriću.

M.

Adam Asnyk. „Veliki pjesnik poljski i mislilac, majstor riječi i odabrane forme i duboki znalac tajna ljudske duše i bura, koje tresu ljudstvom, vjerni sin domovine, milujući je neizmerno nježnom ljubavlju mladića i muža, preselio se u vječnost. Prestalo je biti srce, koje je ljubilo cijeli svijet, čutilo njegovu bol i smjeli žar, i plamtilo zanosom za sve ono, što je više od običnosti. Ali je u tom svijetu to srce najvoljelo jedno samo: domovinu Poljsku i njenu slavnu povjest i njenu žalosnu sudbinu“. Ovim je riječima varšavska „Nova Reforma“, kojoj je Adam Asnyk bio glavnim pokretačem, popratila smrt čovjeka, za kojim plače sva Poljska. U njima je u kratko karakterisan rad Adama Asyka, kojemu kritičari poljski daju mjesto za besmrtnim mu imenjekom — Adamom Mickiewiczem. Na dva je polja Asnyk koristio svojoj domovini: kao žarki pjesnik i kao zanosni publicista. Kao radin rodoljub trpio je za nju za ustanka g. 1861., kad je bio uhvaćen i pod istragu stavljen. Uopće je cijeli njegov život odjek teških časova, koje je Poljska proživjela u to doba. Rodio se g. 1838. usred najjačih naval Rusa i Nijemaca na Poljsku. Na sveučilištu bio je isprva u Breslavi i Varšavi, ali je domala došao u spomenuti konflikt s ruskom policijom, pa je otišao u Heidelberg. Tu je napisao neke članke o nar. gospodarstvu, koji nijesu bili nigdje tiskani. Od godine 1864.—66. boravi što u Italiji, što opet u Heidelbergu, gdje je domalo dobio doktorsku diplomu. Već od svoje 12. godine bavio se pjesmom, ali je tek g. 1864. stupio kao zrio muž i gotov pjesnik pred svijet svojim prvim pjesmama u „Dzenniku literackom“ pod pseudonimom El-y. Savršena forma i žar odavahu odmah pravoga pjesnika. U prvim se pjesmama opaža dojam Heinea i De Musseta. Dubokoj žici pesimizma u tim prvim pjesmama razlog je tužno stanje Poljske. Četiri godine kasnije napisao je prvu pripovijest („Panna Leokadia“). a g. 1869. izadje u

„Tygodniku illustrowanym“ njegova komedija „Walka stromictwa“. Godine 1870. vratio se kući i nastanio najprije u Galiciji, a onda u Krakovu. Često je i kasnije putovao u inozemstvo. U oštrim političkim satirama već je prije utjecao u dnevne događaje svoga naroda. Ali pravo je u političku akciju stupio tek 1882., pridruživši se demokratskoj stranci i preuzevši uredništvo „Reforme“, koja se kasnije prozvala „Nowa Reforma“. Svoje pjesme izdao je u četiri sveska, pod naslovom „Poezije“. Znamenite su njegove komedije (4), pripovijesti (3) i osobito tragedije („Cola di Rienzi“ i „Kjejsut“, koja je dobila Fredrovu nagradu). Okušao se i kao literarni kritičar, raspravljajući i o prošlim i o savremenim književnim pojavama. U svim je svojim mislima Asnyk idealista. Vjeruje u ideal čovječanstva, koji odolijeva svemijeni. Ljepotom zadivljuje ga priroda, koju pjeva u mnogim sonetima, a uzor dobrote nalazi Golgotskom mučeniku. Zanosе ga žrtve za domovinu, pa zato oštro kori konzervativizam u tom pogledu („San grobova“). U tom zanosu nalazi naknadu za skepticizam, kojim ga je napunilo promatranje sadašnjega svijeta. Ni u najtežim materijalnim prilikama nije jenjao taj zanos, ali nije jenjala ni njegova gorka, gdjekad i preoštra, satira. Mnogo je radio o slozi Čeha i Poljaka i o unapređivanju prosvjete seljačke. Umr'o je 2. kolovoza ove godine.

Mesijanizam. *N. Pytlovski* napisao je u 7. br. „Sêvernoga Vêstnika“ članak o „Dostojevskom i Krasinskom“, u kojem raspravlja o ruskoj i poljskoj mesijanskoj ideji. Svaki od ovih dvaju mesijanista htio je, da svoj trpeći narod — Dost. ruski, Kras. poljski — učini Mesijom svih naroda svijeta, pridajući mu vodstvo i prvenstvo. No ima među njima i razlika. Oba se zanose vjerama svoga naroda (Dost. grčko-istočnom, Kras. katoličkom), ali je izvor njihovih ideja različan. Dok Dost. izvodi sve iz savremenih realnih prilika naroda ruskoga, izvor su Kr. mišljenja apstraktni filozofski i historijski pojmovi. Oba misle jednako o moralnom karakteru slovjenškoga mesijanizma protiv kulturnih i političkih sila i tendencija zapadno-evropskih naroda, protiv tendencije dobe Napoleonove, tendencije pangermanizma, neobritanizma i t. d. I jedan i drugi misle, da je njihov narod kadar biti vodjom na putu do sreće ljudstva, a za to treba združiti vjeru i narodnost, da će pogibeljne borbe društvenih klasa na zapadu uništiti ta ljubav naroda, a ne revolucija i da valja za ispunjenje te zadaće u narodu izabrati jednu klasu. Krasinskom je ta klasa — aristokracija, Dostojevskom — prosti puk. Jer, misli Dost., spoj vjere i narodnosti ima samo kod puka. Grof Krasinski, aristokrat podrijetlom i odgojem, morao je dati aristokraciji poljskoj zadaću, da preporodi Poljsku i cijeli svijet. Jer

Dost. temelji svoju misao na psihologiji naroda, Kras. na filozofiji historije. Dost. vidi, da njegov narod ima plemenska svojstva, kojima zasluđuje mjesto vodje narodâ, dok Krasinski zna, da je Poljska važan historički elemenat u kulturi čovječanstva, pa baš zato ne može da uzmakne s pozorišta povjesti. I njezin pad baš je jamstvo sila narodnih, koje još nijesu propale; a razdijeljenje Poljske nije nego žrtva, koju je Poljska prinijela na oltar ideje mesijanske, da spasi ljudstvo.

U Rusiji javio se nov talenat, **Fjodor Sologub**. Njegov roman: „Teški sni“ preveden je već i na njemački, pa ga kritika mnogo hvali. Junak je romana Login, učitelj na jednoj provincijalnoj gimnaziji, blijed i nezadovoljan. Muče ga „teški sni“ o problemima čovječjega života i o svrsi njegovoj. Napokon uvidi, da nema u knjigama sreće ni istine, nego treba zaroniti u realan život. U glupoj malogradskoj okolini upozna se s Klaudijom Kulčiskajom, kojoj mati živi s nekim Paltusovim. Klaudija se bila zaljubila u Paltusova i ovaj je zaveo. Login čuti za nju samilost — i hoće da je spasi. Misli pače, da je u toj samilosti ljubav. Klaudija je ovo: „U prošlosti gorka mladost, muke zavisti, nemoguće želje . . . nade se srušile, a i ideali. A kad naprijed pogledaš — tama . . . Sad pak sve u nje zakriva strast“. No Login i o tom svom naumu razmišlja i umuje, pa napokon uvidi, da je i to „spasavanje“ zavodljive Klaudije pusti fantom, iluzija . . . Upoznaje se s Njutom, zdravom i dobrom, pravo ruskom djevojkom, koja je „čista i priprosta kao izvor-voda“. Ona ljubi Logina i hoće da ga spasi, da ga otme pesimizmu. No — on je jednako skeptičan. „Ovo mi se čini, govori ona. Nada je nemirna, egoistična, ona ne može da se složi ni s vjerom ni s ljubavlju. Vjera je odviše određena: ona ništi nadu i obuzdava ljubav. Jer nadati se možeš samo onda, ako može da bude ovako ili onako: a u vjeri je sve jasno, kao u priči. Ako podješ desno, gubiš konja, — ako lijevo, glavu; — sad izberi, što je dobro ili zlo. U što da se nadaš? Ljubav će doći iza ovoga; i ljudi će je disati, kao i zrak“ . . . „Vjerujete li u tu buduću ljudsku ljubav?“ pita je skeptični Login. „Da, vjerujem, smješljivo odgovara Njuta. Medjutim se sav grad digne protiv Logina radi klevete nekoga Motovilova. U pijanci ubije Login klevetnika. Sad se promjeni sav njegov život. Njuta hoće, da mu pomogne zajedno snažati život. Ali Login se boji svojih uspomena, svoje sumnje: „Kako da se riješim prošlosti? Treba da dodje čudo, — a ja ne vjerujem u čudesa.“ — „Ljubav čini čudesa, odgovara Njuta. Ima vatra, na kojoj izgaraju sve zle misli. Daj da se pridignemo. Vidjet ćemo, da li možemo dostići vrhunac sreće — ljubav bez požude. Ako ne možemo, bolje da umremo.“ Ovo je konac romana. Uz realistične

karaktere, navlastito savršeno crtanje provincijalnog društva, i simetrijsku tehniku ima ovaj Sologubov roman duboku ideju: Njuta, predstavnica sile gruboga i nepokvarenoga ruskoga naroda, spasava i diže Logina t. j. skeptičnu i mlaku inteligenciju, koja je bez cilja i bez koristi, jer ju je pokvarila Evropa. Ta je Evropa ocrтана u nervoznoj i raskalašenoj Klaudiji, kojoj je dosadan život, pa treba da „ubije vrijeme“ bilo čim. U ova je tri simbola Sologub otkrio dušu moderne Rusije.

Simbolizam. Kao što su danas moderni Nietzsche, bicikl, spiritizam i druge sportske manije t. zv. viših deset tisuća, tako je moderan i simbolizam. Simbol — riječ sama — grčka je i znači znak ili uopće kakvu predodžbu, sliku. Simbola nalazimo već u Egipćana, kojima pismo — hieroglifi — i nije drugo no simbolno, slikovito. O njih prešli su Židovima i kršćanima. I evanđeliste imaju svaki svoj simbol. Pa i gotovo svi veliki pojavi pjesnički u renaissanci jesu simbolistički. Sjetimo se samo Danteove „Divine commedije“, kojoj se svaka priča, svaki stih može simbolistički tumačiti na dva načina: s gledišta filozofskoga i s obzirom na ondašnje političke prilike. A što su današnji simbolisti?

Početkom osamdesetih godina pobudila je u Francuskoj senzaciju rpa pjesnika sasama mladih, sasama nepoznatih imena, koji su htjeli, da u književnost uvedu struju sasama novu, sasama oprečnu naturalizmu, koji je baš tada bio u najljepšem cvatu. Geslo im je bilo: „Sve, što se prije u nas u pjesništvu stvorilo, bez ikakve je cijene; lijepa književnost počinje tek s nama . . . Danas pristaše ovih misli tvore već „školu“, kontingenat pjesnika, kojima se kritika treba ozbiljno da bavi. Glavom svojom zovu Paul Verlainea, koji je u nas još sasvim nepoznat. Uz bok mu stoji Maeterlinck, poznat u nas tek po jednoj prevedenoj drami. Promatrajući objektivno plodove te nove škole, čovjek se ne može oteći dojmu, da im je jedina namjera, da još prije, nego što zvono povjesti svjetske udari zadnji udar 19. vijeka, podadu novu liriku, ni u čem sličnu onoj staroj. Jer Francuzi zabilja nikad nijesu imali prave lirike. Lemaitre sam kaže: „La poesie française a toujours un peu ressemblé à de la bonne prose“. Ta je proza bila ukočena i zbijena u stroga pravila, koja su sapinjala svaki slobodni poriv. Najviše je tomu kriv Malherbe (rodom iz Caena, 1555.—1628.); po njegovoj strogoj pjesničkoj formi ravnao se 16. i 17. vijek. Od tada pa do Hugoa opet nema osobitih plodova lirike. Pa i Hugo je nekim (Engelu) previše retoričan. Iza Hugoa opet je nema; u doba, kad se javljaju simboliste, caruje naturalizam. Simboliste udariše novom stazom i upadoše u protivnu skrajnost. Nijesu pravo znali, kakvo ima biti to novo pjesništvo,

nego su se samo upirali, da na dosadašnje ne bude nalik ni oblikom, ni jezikom. Stare fraze imale su dokončati svoj vijek: zato se nijesu žacali nikakvih novotarija ni u jeziku, ni u stihu. Prihvatili su se konstrukcija, koje su prije bile pod živu glavu zabranjene; nijesu se ni najmanje obazirali na izmjenu muške i ženske rime. Jezik im je tako nerazumljiv i nejasan, te je neki Plowert složio glosarium za čitanje simbolističkih djela. I u sadržaju pjesama pošli su pravcem, koji je ekstremna opreka tadašnjem naturalizmu. Mjesto apsolutne realnosti i detaljnoga crtanju naravi, dali su se nekud u mrak, u tamu, u neodredjenu nejasnost, u Anaksimandrov *τὸ ἀπείρον*. Paul je Verlaine rekao, da poezija treba da se hvata krajeva „ou l'indécise au décise se joint“. Nova je ta škola našla domalo silu pristaša. Možemo ih podijeliti u troje. Jedno su t. zv. literarni gigerli, koji od duga časa pristadoše uz tu novost. Drugi su opet u simbolizmu nazrijevali veoma lagano sredstvo, da steku slavu. Ovi su efekta radi tako pretjeravali, te su im stihovi nerazumljiva verzifikacija, puna besmislenih, upravo nebolomnih gluposti. Treći (a tih je najmanje) jesu pravi pjesnici; amo ide poglavito Verlaine, kojemu su pjesme istiniti izljev burne i strastvene duše, dok se nestalno od griješne strasti vraća k djevici Mariji, i umire u deliriju u bolnici. On se prvi nazvao dekadentom, pa se i cijela škola po njemu nazivlje „dekadentskom“. Od starijih dekadentata poznatiji su Barbey d'Aurévilly i Villiers de l'Isle-Adam; a od novijih Mallarmé, Duplessis i Henri de Régnier. Znamenito je, što Brunetière u simbolizmu vidi preporod idealizma i svojim auktoritetom zaštićuje veoma novu školu. Ali je pitanje, nije li ovaj mutni idealizam pusta težnja za novošću, nije li i to samo jedan odraz nervoze modernoga vijeka, nije li to moda, koja nije još nikad stvorila ništa velikoga. Zar nije karakteristično, da su se simbolisti latili lirike, koja treba da bude jedino glas duše, ne sapinjan ni modom ni nemogućim regulama nekojih teoretika. Dramu, koja bi možda najbolje mogla u moderno pjesništvo uvesti nešto novo i dobro, nje guje s uspjehom jedino Maeterlinck.

A. S.

Walt Whitman. Transcedentalizam Nove Britanije ima i svoje pjesnike; to su Hawthorne i Walt Whitman. O prvim njegovim pjesmama rekao je Emerson: „U New-Yorku izišla je prošloga ljeta jedna knjiga, nešto gorostasna čudne vrste, sa strašnim očima i sa silom bivola, — ali je bez sumnje pravo američanska“. Whitman je i zbilja onako „američanski“ pjesnik, kako ga je 20 godina prije toga Emerson poželio u essayu „Pjesnik“. „Još nijesmo, veli on, imali u Americi genija, koji bi tiranskim okom spoznao vrijednost našega svijeta i u barbarstvu i materijalizmu našega doba zapazio drugi karneval istih bogova, kojima se

tako divimo u Homera . . . Trgovinu sjevera, rastlinstvo juga, Oregon i Texas još nije nitko opjevao. Pa je ipak Amerika u mojim očima pjesma . . .“ No drugi o Whitmanu opet čudno sude. „Viši“ ga krugovi proganjaju (radi dvije tobože nemoralne pjesme izgubio je službu i bio stavljen pod istragu!), a puk drži ga polubogom. Pripovijedaju čudnih stvari o njem: kako glasom i pojavom! djeluje na svoje društvo kao neki novi Mesija, kako na ulici svatko, makar ga i nepozna, stane i pozdravi toga visokoga i zdravoga čovjeka. I kao pjesnik Walt je Whitman originalan. On je pravo čedo Amerike: divlji u svom nevinom, veselom ponosu, silan kao ciklopske zidine. „Moj se, pjeva on, barbarski krič ptice grabilice ori nad krovovima svijeta“. Pjesme svoje naziva dračjem, kao da hoće reći: to nije uredno, nježno cvijeće iz vrtova dosadašnje poezije. I oblik je njegovim pjesmama nov: nema ni strofa, ni metra, ni ritma: stihovi se redaju nepravilno i na oko neharmonično. Jedino je gdjegdje rabio paralelne stihove, te mu pjesme podsjećaju na veličajnu jednostavnost psalama starozavjetnih. Među svim pjesnicima svijeta teško bi bilo naći, tko je na nj nalik. Jakost karaktera, kako ju je zahtijevao Emerson, i silna ljubav k prirodi glavni su mu biljezi. Kaže, da bi volio znati oponašati ljujkanje vala, nego biti Homer. Ali ne samo priroda, — sve, što nosi život i zemlja, — od Niagarskog vodopada pa do gomile, što se valja širokim ulicama rodnog mu grada New-Yorka — sve to zahvaća on svojom velikom dušom. A tek njegova ljubav i sućut za ljude! U tom bi se mogao samo Dostojevski s njim usporediti. „Walt sam Whitman, čovjek sam, živim, ćutim, jedem i pijem i radjam, ni viši ni niži od ljudi, ni čedan, ni nečedan“. I opet: „Oj vi, koji mi se divite, ne hvalite me, ne laskajte mi: ja sam osramoćen, gadan; pod licem, koje se čini tako hladno, neprestano buče valovi pakla. Oh — ja shvaćam strast i zlo i ljubim strasno zločinice, jer ćutim, da sam i ja jedan od njih, da onim zločincima i bludnicama i ja pripadam. Odsada ne ću da ih nikad zatajim; jer kako bih sama sebe zatajao?“ Radi ovih divnih riječi prozvaše ga pjesnikom demokracije. Pa on i jest demokrata dušom i tjelom. „Čuo sam, pjeva Evropi, da nastojite, kako biste razumjeli ovu zagonetku, ovaj novi svijet, kako biste spoznali Ameriku, njenu atletsku demokraciju. Zato vam šaljem svoje pjesme, da vidite, što hoćete“. Ali silno prezire poniženje. „Ja sam pjesnik ponosa i veselja; dosta smo se već klanjali i molili“. Da pjesnik veselja! Ovo je prava riječ za njega. U jednoj pjesmi scijenio sebe najsretnijim čovjekom, jer ćuti u sebi zdravlje, radinost i nadu života. Pa bi htio da i svi ljudi budu tako sretni, kao on. Amerika će, misli ostvariti taj ideal. Ljudi neka budu jednaki, žena neka je ravna mužu. On je prijatelj i životu i ljudima oko sebe; zato i govori gdjekad tako prostodušno, te se čini nečedan i brbljav. A i u ži-

votu je takav: za rata amerikanskoga žrtvovao je kao ranarnik i zdravlje i imutak za bijedne ranjenike. Nije ni čudo, kad su ga radi tobožnje nemoralnosti htjeli predati sudu, da su se morali odreći tužbe, jer nijesu u cijelom New-Yorku mogli naći ama ni jedne jury (porota), koja bi osudila Walta Whitmana.

Kazališna kronika.

(Listopad.)

Opera. Porin. Rečeno je negdje, da samo bijeda radja velika djela. I gle! . . . Čini mi se, da ga vidim, kako u praškom svom boravištu usred svojih drugova udara u sumraku moćne akorde na glasoviru. A oni se grle od zanosa i plaču od sreće. No za njega nema zadovoljstva: on hoće, da u bučnim noćima zaguši glas duše, da ne čuje želje srca, koja ga vuče u njegov stari Zagreb, u njegovu domaju . . . I opet mi se prividja blijedo-žut, mlak, sa šljakama, kao spješi zagrebačkim pločnikom, da mučnom podukom zasluži cvanciku za život . . . Bez sreće, bez svoje volje, uvijek rob tuđih hira, kanda se nije pod sretnom zvijezdom rodio. Ali ono, česa nijesu ljudi htjeli, da razumiju i prime, što je odbio kruti život, slio je Lisinski u svoju glazbu, poglavito u svoga „Porina“. On mi se čini Lisinskovom suzom u bijedi i žednim usklikom za slobodom ujedno. Nije li karakteristično, da je početak opere mrtvačka koračnica, da je Porin jedino liričan junak, da pobjednu pjesmu pjeva — ženski zbor? U „Porinu“ se ukazuje najbolje veliki genij Lisinskoga i njegova ljubav za narodnu glazbu, koja je gotovo jedino u njem našla pravoga tumača i instrumentatora. Nego — nijesmo uzalud Slaveni: „Porin“ je 50 godina ležao u prašini arkiva, a Lisinski u draču samotnog groblja sv. Roka. Ali je eto uskrisilo djelo njegovo; i dok „Porin“ usvaja sva srca i mami jednaki zanos i suze, neka mu to bude najbolja naplata, jer je najljepši i najtvrdji spomenik umjetniku, ako narod njegov s njim i pjeva i plače . . .

Prvi put se „Porin“ prikazivao 2. listopada, dakle 47 godina, otkako ga je Lisinski dovršio. Skladao ga je u Pragu (god. 1849.) i u Zagrebu (god. 1851.) Libreto nema ni efektnih ni ishitrenih prizora ni — baleta, nego je (da tako rečemo) dosta realističan. Neke preduge arije (Kocelinova na početku IV. čina) i suviše repeticije nije Lisinski ni uglazbio.

Glavnu ulogu ima zbor; njegova je dionica gotovo sasma u narodnom duhu pisana. Treba spomenuti od znatnijih mjesta veoma lijepo razvijeni razgovor boljara franačkih u 1. činu, zbor „jutrnji“ u 2. činu i pobjedni zbor. Od izvrsno karakterizovanih mjesta dosta je spomenuti prisegu u 1. činu i pojedine kraće dijelove („nema Zorke“, pa divlji akcenti prijetnja u 1. činu). U recitativu se još dosta opaža dojam talijanski, osobito u partiji Zorke (teška koloratura u 2. činu na kraju). Napjevi su većinom lirični; pa i u orkestru Lisinski malo rabi limena glazbila. Osobito bogatstvo motiva ima ouvertura, koja je pisana na način simfonije. Jedva koji napjev iz nje ponavlja se kasnije u operi. Glavno pak (tim će si „Porin“ bez sumnje steći ime u stranom svijetu) je instrumentacija. Na mjestima činilo nam se, da slušamo polifoniju Beethowena ili karakterizovanje Wagnerovo. U obradivanju nar. motiva može se smatrati pravim pretečom Ant. Dvořaka. Gdje smo mogli danas biti u glazbi, da se — u 50 godina! — u nas u tom smjeru dalje gradilo. Ta imali smo tako velikoga učitelja!

Čitali smo negdje, da bi se preludiji k pojedinim dijelovima imali skratiti. A oni su gotovo najljepši i najpoučljiviji dio opere! Prava je naslada slušati one bogate zvukove . . .

Kad izidje „Porin“ tiskom, upozorit ćemo potanje naše čitatelje na neke osobitosti; za sad bit će dosta, ako prikažemo sastav opere redomice.

I. čin. Franačka gospoda sabrala se na poziv Kocelina, vladara Hrvatskoj, u njegov grad. Ne znaju, što hoće od njih. U preludiju i intermezzima pitanje i odgovor krasno karakterisani pianissimom gudača. Tema se zbora ponavlja nekoliko puta kasnije kao neki „leitmotiv“. Ni Klodvig, pisar Kocelinov, ne zna, što mu gospodar namjerava. Divlja ćud franačka očituje se u napjevu: „Da, naša je domovina, gdje britka sablja vlada!“ Uz trublje dolazi Kocelin i daje Klodvigu, da čita pismo, kojim car Ludvig boljarima podjeljuje Hrvatsku. No Kocelin sprema nešto strašnije: na gozbu pozvat će Hrvate i tu ih u zamci posmicati. Klodvig, kad to čuje, zaklinje ga, neka odustane; ali ga otjeraju. Boljari prisižu, da će tajnom čuvati ovu zavjeru. Strašna zakletva u sekstama s fortissimom orkestra, koji upada. Kocelinov mali i karakteristični napjev: „Da, da tako svome rodu služiti treba bez obzira“ s upadanjem zbora. Kad oni izadju, dolazi sa svojom prijateljicom Klotildom sva očajna sestra Kocelinova, Irmengarda. Ona ljubi hrvatskoga velmožu Porina, i strepi za nj. Prijateljica je tješni narodnim napjevom, veleći, da može Porinu lako doglasiti pogibao, pozvavši ga na sastanak. Napokon odlazi, da to učini. Molitva Irmengardina i arija: „Zaplavi mi krasna zora“. Osobito krasan sreduji stavak. Promjena. Porin dolazi u vrt k Irmengardi i čuje od nje sve. Isprva veli: „Ali

pravo čine. Robu živjet kakova je slast?“ (krasna karakteristika očaja), ali kasnije ipak hoće da živi. Duet veoma lijepo razveden.

II. čin. Zbor se Hrvatica budi u svom zakloništu; pravi biser opere sa savršenom i veličajnom jednostavnošću nar. pjesme. Evo mu prvi dio:

Larghetto.

Sva se bje - li o - pet go - ra, Već po - mo - li
gla - vu zo - ra. Po - bje - go - še noć - ne tmi - ne,
Nij da - le - ko svje - tli dan!

Zorka, kći Ljutovidova, dolazi. Njen napjev „Bez slobode život, što je“, u malo prebrzom tempu s teškom koloraturom i upadanjem zbora. Odlaze. Orkestar svira mali intermezzo s prekrasnim decrescendom; čini se to reminiscencijom jedne slovenske nar. pjesme. Evo mu konca:

Moderato.

decresc.

Recitativom: „Zdravo moje osamljene stijene“ pozdravlja Porin rodne gore, u kojima još sloboda prebiva. Velika arija slobodi s ovom temom

Oj slo - - bo - do sla - sti s ne - ba

Osobito je lijepo izražen srednji stavak

Ponos tvor-be jest bez te-be b'jedni - ji neg n'jema stvar.

U originalu zapjeva zatim Zorka nešto iza pozornice; Porin je čuje i pohita za vilinskim glasom. Pošto se to na premièri pokazalo prenapornim za pjevača, ispušta se ovaj drugi dio. Promjena. U pećini, u svom zakloništu, hoće zbor Hrvata da srne u boj; Sveslav, hrvatski starina, miri njihovu naglost. Čuvši korake, zaklanja se zbor. Dolazi Zorka, koju Porin proganja, i priznaje Sveslavu, svome hranitelju, da ljubi Porina. Ovaj prorokuje, da će Porin biti kralj. Zaklone se. Dolazi Porin, tražeći neznanu vilu. Savršeno u orkestru klarinetima karakterisane riječi: „Samoća me grozna okružuje.“ Ukazuje se Sveslav i otkriva mu (pratnja violoncèlla), da je Zorka kći Ljudevitova. „Nek mi bude žena mila!“ — „Dom joj prije izbavi!“ Uz pratnju roga unisono budnica: „Bojna trublja nek zaori!“ ritmički lijepa. Kad Sveslav pozove Hrvate, stupi Porin medju njih, da ih povede u boj. Veličajan tercet Zorke, Porina i Sveslava s upadanjem zbora razvija se sve većom gradacijom u burnu himnu slobodi s efektним završetkom. Pratnja je regbi nešto malo banalna. Usklikom: „Mrtav bolje nego rob!“ završuje se čin.

III. čin. Franački velmože (lijepo ritmičko izmjenjivanje zbora) natežu Klodviga, jer drže, da je on izdao zavjeru Hrvatima. I Kocelin ga tjera u tamnicu. Brani ga Irmengarda, koja napokon otkriva na samo bratu, da je Porinu, kojega ljubi, sve otkrila. Kocelinov prekrasni napjev: „Oj potamni jasni dane!“ i duet. Brat otkriva sestri, da ljubi nevrjednika: jer Porin ljubi Zorku, koja je baš zarobljena. Promjena. Na šumskoj čistini pjeva ženski zbor uz pizzicato gudala i trianگل krasan pobjedni napjev: „Porin svlada“ . . . s nešto kontrapunkta u altima. Dolazi Porin očajan, jer je Zorka zarobljena. Velika arija (štampana u 42. br. „Vijenca“ i posebice; ali za glas niže nego u originalu, u kom je u G-duru) „Zorko moja“ — opet jedan od bisera opere. No zbor ga zove na osvetu. Taj prelaz prati u orkestru fagot solo. Porin trgne mač i uz buku orkestra kreću svi u boj.

IV. čin. Violoncello solo preludira motivom Sveslavove molitve. Sa Zorkom zarobiše ga i vrgoše u tamnicu. Tu moli uz Zorku, koja spava, nebo za milost veličajnom molitvom, koju opet prati viola i cello. Glavni joj je motiv ovaj:

Cello solo.

Sveslav.

Stro-gi o-če na ne-be-si

Zorka se budi, i plašljivo gleda stijene tamničke. Uz narodan motiv, što ga je Lisinski u ouverturi bogato obradio, ulazi Irmengarda i nudi Zorki slobodu, ako se odreče svoga Porina. Tercet s reminiscencijom na početni zbor u I. činu. Zorka ne će. U orkestru brzi motiv gudala karakteriše situaciju. Irmengarda, videći njenu ljubav i odvažnost, zove je na svoje grudi. Tercet s pratnjom duda.

V. čin. Pobjedni zbor Hrvata, koji su stekli slobodu. Tužni recitativ Porinov. Irmengarda, ožalošćena, odlučila je umrijeti barem od ruke Porinove, kad ga nije ljubiti mogla, pa dolazi, da mu kaže, kako je ubila Zorku. Baš kad Porin hoće da je probode, dolazi Zorka. Porin pušta roblje na slobodu. Čuje se mrtvačka koračnica rogova, koji zvuče, kao harmonij tajnom jednostavnošću. Donose ranjena Kocelina, koji proklinje sestru. Kvartet, zatim septet, prelazi gradicijom u zbor. Jedan od najljepših dijelova opere. Irmengarda se nad umirućim Kocelinom probode. „Bože vječiti!“ kliče zbor nad dvije ove žrtve. Opera se svršuje pianom orkestra, u kom flauta naviještuje kratkim napjevom veličajnost smrti.

Nije na nama, da spominjemo sve, po čem je „Porin“ veliko djelo. Ipak — i on nam je novim i sjajnim svjedočanstvom, da genij samo onda pravo pokaže svoju snagu, kad zagleda do kraja u dušu onome, koji nam je u svem učitelj, — u dušu narodu svome.

Drama. Na kraju smo prošloga mjeseca vidjeli osim „Locandiere“ Goldonijevu šalu: „Sluga dvaju gospodara“. Makar se Goldoni slavi ko prvi početnik karakterne komedije u Talijana, po načinu Moliérovu, na ustuk šablonskoj „commedia dell'arte“, ipak se i u ovoj komediji, kao i u mnogo drugih, opaža utjecaj stare škole. Goldoni u XVIII. vijeku u mnogom nasljeđuje komediografe XVI. vijeka. Već u „Calandrinu“ od Bernarda Dovici-a (1470.—1520.), javlja se sluga, što zapliće čin i Fulvija se oblači u muške haljine, da traži dragoga. Godine je 1520. prikazana u Vatikanu Machiavellova „Mandragda“, najoriginalnija komedija XVI. vijeka, kojom se obara na pokvareno svećenstvo. Jezik mu je uzet iz života, komedija spoj karakterne i intrigue. I tu zapliće sluga Ligurio čin. Lorenza Medici (1514.—1548.) „Aridosia“ svršuje se tim, da se svi prepoznaju. Tako se isto i njegova „Talanta“ (1542.) osniva na preoblačenju. Već u XVI. vijeku ima u komediji više sporednih radnja i zapleta; konac je svima par sretnih zaruka. Podjemo li potanje istraživati talijansku komediju, vidjet ćemo, kako uzima gradivo od Boccacia, Plauta i Terencija. Na koncu XVI. vijeka digli su se proti običnim zapletima sa slugom i preoblačenjima Salviani, Geli i drugi, ali uzalud. I eto vidimo, da se toga nije ni Gol-

doni daleko kasnije nije mogao otresti. Goldoni nije nikakav osobiti duh. On bio dobar talenat, istaknuo se u ono doba, kad nije osobito cvala talijanska literatura; znao je živo prikazati komičnu situaciju. Od njega je mnogo veći po svom geniju bio tragik Alfieri; ali njegove tragedije nose na sebi južnjački biljeg; nijesu duboko dramatične. Mnogi su se pitali, zašto talijanska drama nije mogla procvasti? Za tragediju je lahko shvatljivo: nije joj prijalo ni doba, ni značaj naroda. Ali komedija, premda možemo iz nje prilično učiti dobu, zašto nije donijela nešto — novo? Gasparini odgovara u svojoj povjesti talj. lit. na to ovo: Jer je drama kasni plod umjetnosti; ona traži mirnu analizu, psihološki studij i refleksiju; a doba preporoda je volila sjaju, vanjštini, zabavi. Kasnije pako, kada je drugdje drama cvala, Italija je bila u književnoj dekadenci. — Igralo se dobro. Komad spasava jedino uloga Truffaldina, koju je g. Grund izvrsno prikazao. Lijepa je osobitost kod njega što karakteriše svoje riječi zgodnim kretanjama tijela i dobrom gestikulacijom.

Ovaj manjak sadržaja, kao i u Goldonija, opaža se i u dvije najnovije Paillerenove komedije, što smo ih dne 6. vidjeli u veoma lijepoj prikazbi. Prva ima krasan dijalog, pa i tema je originalna (mlada žena zadržava svojom brižljivošću kod kuće muža, koji hoće da ode na jednu veselu večeru s „prijateljicama od mladosti“). Drugoj je sujet (ljubomorna žena zove na sastanak muža, da ga iskuša) dosta izrabljen; i izvedba hramlje. Kanda je u Paillerona jenjala satirička žica, koja tako diže njegove starije komedije, osobito „Dosadan svijet“, pa se dao na lake šale Meilhacova genrea. Čini se, da mu zato poglavito fali sposobnost izmišljavati komičke situacije, te mu zadnje stvari re umnažaju baš slave besmrtnika.

Sardou ima 65 godina, a njegovu književnom radu uprav pola vijeka. Ostario je, iznemogao. Pa i njegovo općinstvo već je izumrlo, i njegova manira zastarjela. Čini se da s njim nestaje jedne jake karike romantike u glumištu. Bila je nekad jaka! Danas — slušamo njegove zadnje drame zijevajući. Jer masa hoće jačega dražkanja a là „Trilby“ i „Oficijelna žena“; a ostalo općinstvo ipak je očutjelo dojam skandinavski. Spekulacija za efekat treba fantazije; — a Sardou je već star. Jedino ga još drži, što se hvata tema, koje su baš na dnevnom redu. (Spiritizam!). Nego kao što je Verne-a pod kraj iznevjerila snaga, tako i on prelazi u šablonu. Prije smo u njega bar vidjeli potresnih prizora („Fedra“) ili historijske stafaže („Thermidor“); — sad toga nema. I — čudo! Sardou sam čuti, da smalaksava, pa hoće da svojoj najnovijoj „Marcelli“ dade neku socijalnu temu. Ta — sad je u modi Ibsen i sjeverni moral! Ali — sve se to čini traženo, usiljeno; tē su moralne prodike dosadne. Marcella (gdja Borštnik) žrtvovala se u Algiru za

svoga brata, koji je u igri ranio de Villerasa (g. Borštnik), potvrdivši, da ju je brat našao s de Villerasom i kaznio tobož zavodnika. Kasnije dodje u Francesku na dvor barunice (gdja Sajević), kojoj se sin Ollivier (g. Anić) zaljubi u Marcellu. Ali se domala dozna, tko je ona, i svi se dižu na nju. Dolazi de Villeras, koji ju je ljubio (?), da je isprosi za ženu. Ona ga odbija; a on spaljuje jedini dokaz nevinosti Marcelline — list njena brata. Općinstvo napeto čeka. Marcella sad hoće da svoju nevinost dokaže ovako: njen razgovor s de Villerasom slušat će iza vrata Ollivier i brat mu Renè (g. Fijan). No de Villeras opazi zamku i kompromituje krivično Marcellu ovim riječima: „Kad ste mi mogli biti ljubovca, budite mi i žena!“ Opet napetost. Barunica, koja Marcellu drži nevinom i vrijednom svoga sina, pričini se saveznicom de Villerasu, dok se ovomu napokon u razgovoru s njom ne izmakne priznanje, da je spalio ono pismo. Sve se svrši porazom nećakinja baruničnih, koje su radile protiv Marcelle. Karakteri površni (na kraju drame još ne znamo, je li je Villeras pošten čovjek ili lopov!), ideja ne ide očito iz srca, a i tehnici bi se dalo prigovoriti. S nekoliko zgodnih refleksija o modernom društvu i piscima kada je Sardou sam sebe opecnuo. Rasplet je obična zamka (istrošeno sredstvo), moralisanje stare barunice je uličnjačko, a logičnih besmislica ima na pretek. Glumci nijesu ni htjeli ni mogli da što stvore od ovih mlohavih lutaka. Ne znamo, što je Sarah Bernhard stvorila od Marcelle, koja je baš za nju pisana; no bit će da su jedino njezini kostimi i Sardouova reklama spasili dramu. Kod nas „Marcelle“ svakako nije trebalo. Voljeli bismo reprizu kakvog Augièrova komada, ili što od Ibsena.

A propòs Ibsen! Od njegova ciklusa vidjeli smo do sada četiri drame „Sablasti“, „Borkman“, „Nora“ i „Neprijatelj puka“. „Dok se prikažu i druge, bit će govora o Ibsenu, koji je uz Tolstoja glavni „moderni moralista“. Ali nam je opet drago, što se prikazivanje oteže, jer bar vidimo savršenu igru. Pohvaliti nam je osobito „Nora“ u kojoj su se gdja Borštnik i g. Fijan istakli upravo verističkom igrom, te smo im se divili. I „Neprijatelj puka“ bio je dobro shvaćen od g. Fijana t. j. kao zanosni, brbljavi, nepraktični idealista, bez silnih ideja. Njegove velike riječi u 4. činu više su plod srdžbe, i prkosa, nego razmišljanja. „Borkman“ bio je bolji nego lani; u „Sablastima“ pak nije nas g. Borštnik zadovoljio. On ne igra bolesnika Alvinga, nego zazbilja samo „umornoga“ čovjeka. A Oswald je realno lice, rekao tko, što mu drago. . . I općinstvo bolje posjećuje Ibsenove komade nego lani. O Grillparzerovoj trilogiji „Zlatno runo“ bit će govora, kad se bude glumio i zadnji dio: „Medeja“.

„Zlatne ribice“ od Schönthana i Kadelburga davale se due 28. pr. mj. Baš „Zlatne ribice“ su ti njemački „lustspieli“! Sjaju se izvana

i uniformama i vicevima, — al ih ne možeš da gutaš. Hajde de, ove „Zlatne ribice“ još nekako može da čovjek probavi, osobito dok se onako lijepo igraju, kao kod nas. Par uspjelih figura može da općinstvo zabavi koji put. Inače — sadržaj star, iskalupljen. Zna se da u njemačkim komedijama svaki čin ima svoj sadržaj; a lica, koja su u prvoj polovici glavno, u drugoj su tek statiste. Od toga dosta trpi i ova komedija. Ne ćemo zato, da joj pripovijedamo sujeta. Ne treba ni spominjati, da se na kraju ožene tri para. Ta nije poslovice uzalud! Ne znamo samo, čemu se ne bismo upoznali s produktima nove ozbiljne njemačke drame mjesto ovoga. Hoće li se davati ipak Halbeova: „Jugend“?

Znatnijih repriza nije bilo ovoga mjeseca; najviše se gojila opera.

H—v.

Biografije.

Emerson.

Oko tridesetih godina ovoga vijeka digao se u sjevernoj Americi pokret, što ga obično zovu transcendentalizmom. Daniel Webster raspaljivao je svojim govorima puk, sve je bilo oduševljeno, sve svjesno svoje jakosti i ponosno radi stečene slobode. Pisci htjedoše, da svojem narodu i u literarnom pogledu osvoje časno mjesto medju velikanskim kulturnim narodima svijeta. Od Evrope, koju je prezirala njihova demokratska svijest, primiše gotovu civilizaciju od nekoliko tisuća godina. Javilo se u njih talenata, koji su tu civilizaciju znali primiti i upotrebiti. Ali opet ima u transcendentalizmu, kao u svakom početku kulture naroda, silu diletantizma i naivnosti. Medju velikim muževima i pokretačima tih ideja bit će da je najznatniji znameniti kritičar Emerson.

Ralph Waldo Emerson rodio se g. 1809. od oca pastora. Strogi puritanizam mnogo je uplivao na kasnije njegovo mišljenje. I sam postane pastor, ali radi nekih nesuglasja u vjerskim nazorima odreče se službe i nastani u Concord Mass., gdje je živio do svoje smrti 1882. Dva puta putovao je u Evropu kao predavač (lecturer). Premda se rano odrekao svećeničkog zvanja, vidi se ipak u svim njegovim djelima — prodikač. Govori poetski (pjevao je i nešto pjesama, u kojima su misli bolje od forme), hoće, da djeluje cijelim svojim prikazivanjem, a ne logičkim i matematičkim dedukcijama. Uopće svojih misli nikad ne

potkrjepljuje dokazima. Stil mu je sjajan, ali ispretrgano; netko ga je zgodno nazvao „staccatom“ t. j. nevezanim notama. Sve su mu knjige razdijeljene na pojedine essaye, no ni ti nemaju prave logičke sveze, nego bi se pače mnoga mjesta mogla bez štete premješati. On je i pisao sve tako ispretrgano, na pojedinim papirićima. Uz to rado gomila citate; ali i to bez reda i kronologije. Rekao je pače, da je onomu, koji kakvu mudru rečenicu prvi citira, mjesto odmah do onoga, koji ju je prvi rekao.

Emerson nije kritizovao pojedina djela, niti pisce u detalje proučavao; zabavljale ga više općenite ideje. Oblik je njegovih radova essay. Prva mu je knjiga: „Nature“ (Narav), gdje istavlja svoje mišljenje o naravi i o čovjeku. U „Essayima“ bavi se duševnim i materijalnim radom čovjeka. Glavno mu je djelo: „Representative Men“ (Predstavnici čovječanstva), u kojima u šest ljudi (Plato ili filozof, Swedenborg ili mistik, Montaigne ili skeptik, Shakspeare ili pjesnik, Napoleon ili čovjek rada, Goethe ili spisatelj) zahvaća tipove ljudskoga roda. U „English traits“ opisuje osobine engleskoga karaktera. Napisao je još „Conduct of Life“, „Society and Solitude“ i „Lettres and Social Aims“. Osim dva sveska pjesama pisao je i manje članke po novinama (Atlantic Monthly).

U njega se očito vidi jaka američanska krv. Sa smiješkom govori o naivnom njemačkom sentimentalizmu, nema smisla za umjetnost samu po sebi. No opet je zanosni idealista, koji pozna dva principa: narav i duh ljudski, koje štuje i obožava. Silno voli paralele iz prirode; u njoj vidi divan sklad, koji ga tako očarava, te genij pisaca i filozofa sudi prema tome, kako su shvatili taj red i ljepotu naravi. Možda je u tom najkarakterističnija po njega izreka, koju je stavio na čelo svojoj prvoj knjizi: „Nature“. „Laki lanac, veli on, s bezbrojnim karikama veže u svijetu najbliže i najdalje . . . i crv, tražeći, da postane čovjek, uspinje se sve više, mijenjajući svoj oblik.“ Po ovom su neki pače dokazivali, da je Emerson dvadeset godina prije Darwina intuitivno naslutio njegovu teoriju. I u svim pojavama ljudskim vidi Emerson isti zakon promjene: „Veliki ljudi egzistuju samo za to, da iza njih dodju još veći. Cilj je cijele uređene prirode samo usavršavanje; pa tko da joj unaprijed odredi granice! A ljudska je zadaća, da taj kaos promjena obuzda“. . . Čovjek je dakle za nj središte cijeloga kozmosa; toga radi pripisuje karakteru silnu važnost. Nije uzalud Anglosas! Piše essay o „heroizmu karaktera“, a na jednom mjestu veli: „Mač i žezlo, i talenti, koji su na mač i žezlo nalik, unapredjuju rad svijeta“. On hvali i Sulu i Napoleona, jer su bili gospodari svoje dobe (tragovi Nietzscheizma), ali još više uzdiže Platona (osobito ovoga) i Shakspearea, jer su oni gospodari svih vijekova. A opet kaže: „Lako

je živjeti u svijetu, kako svijet hoće; lako je u samoći živjeti, kako sam hoćeš, ali je pravi čovjek onaj, koji usred vreve ljudske sačuva u prostom miru srca neovisnost samoće.“ Ovo štovanje čovjeka umanjilo je u njega pače ideju o Bogu. Sâm je pak nastojao, kako bi tjelesnim radom stekao tu neovisnost. Stoga mu ni država ne može da bude sama sebi ciljem, nego treba (to je i Platonov nazor), da uzgaja mudre ljude. Radi štovanja individua smatra zakon samo časovitom, promjenljivom formom. Vrijedno je spomenuti njegova tri pravila, kojih se treba držati u čitanju knjiga: 1. Ne čitaj nikad knjigu, koja nije stara godinu dana. 2. Čitaj samo znamenite knjige i *. Čitaj samo knjige, koje ti prijaju (t. j. kojima se mogu razviti tvoje duševne sposobnosti). Ovo su u kratko njegove ideje. Još su ih jače razvili njegovi sljedbenici (t. zv. Emersonov krug), medju kojima su najznatniji Thoreau, Hawthorne i Whitman. H.

Mlada Hrvatska.

Budi svoj!

A. Šenoa.

I.

Veli se, da se naše srednje škole po svom uredjenju mogu takmiti sa zavodima naroda, koji su u tom pogledu najnapredniji. A mogu li se naši djaci, naša mlada Hrvatska, mjeriti s djacima naprednijih naroda?

Ovo pitanje moglo bi se i ovako formulovati: Kakva je naša inteligencija prema inteligencijama drugih naroda? Je li, bar relativno, iole izvršuje svoju zadaću, je li dostojno ispunjuje svoje mjesto? — Tko dobro progleda naš socijalni i literarni život, opazit će teške rane i ljute nevolje. Nemojmo se varati, misleći, da su djela kao Gjalskoga „U noći“ i Kumičićeva „Gospodja Sabina“ odviše crna, odviše pesimistična. Istina je sve, gorka istina. Nisko smo. Naša inteligencija nema pobude, nema interesa ni za kakav pokret naroda. Napredujemo doduše, ali kako?

Zašto smo ovako zapitali, kakva je naša inteligencija, dok hoćemo da govorimo o mladosti? — Jer mladež tvori inteligenciju. Ona će ispuniti mjesta, koja bude ostavila sadašnja inteligencija, ona će dobiti njenu zadaću. Naša inteligencija, osobito mladja, bila je takodjer

pred nekoliko godina na srednjima školama; ako sad neodgovara svojoj zadaći, očito nije prije usisala sve, što joj treba, da ju izvrši.

Usporedimo našu dobu s ilirskom. Zna se, da se onakve epohe rijetko javljaju u životu naroda. No opet — današnje mrtvilo i rad onih godina odviše je daleko . . . A tko je stvorio ilirsku dobu? — Mladost. Ovo je istina, koju nitko poreći ne može. Mladost je dala zanosa, sila, radinosti. Neka je bilo u Ilirizmu i naivnosti i fantazije, — ta je epoha ipak izvela preporod, te se narod trgnuo iz mrtvila, stao živjeti i raditi. A danas toga nema. Tko je opet kriv? — Mladost. Ako u mladosti udariš temelj svoga rada, ako za više ciljeve pribereš kulturne snage, moći ćeš kao inteligentan muž časno i dostojno nositi ime „vodiča naroda“, koje bi trebalo da bude istiniti atribut, dok je na žalost većinom — fraza. Jer treba da jači diže slabijega, da naobraženi odgoji seljaka i učini ga kulturnim i socijalnim faktorom.

Ne ćemo da ispitujemo, koliko je krivnje u rasi i odgoju, u našim nevoljnim dosadašnjim socijalnim i političkim prilikama, ne ćemo infadum renovare dolorem, — gledat ćemo samo da ispitamo, što nam treba, što imamo i što valja da stečemo.

Treba nam — značajeva. Mladosti hrvatska! Ako budeš ikad htjela za dom svoj moliti nebo, klikni: „Gospode, daj nam značajeva!“ i opet: „Gospode, daj nam značajeva!“ A ako budeš htio, hrvatski djače, da postaneš pravim karakterom, stiči sebi jakost duševnu.

Da, jakosti duševne nam treba, treba nam te potpore, o koju ćemo osloniti sva naša djela, sve naše misli. Jer nema gorega ropstva od duševnoga. Čemu sve velike ideje čemu zanos i rad, ako si rob tudjih misli i tudje volje, ako moraš da radiš, kako drugi hoće. Čovjek bez samostalnih misli i sila ne može da bude jedinica i faktor u društvu ljudskom. Što je manje duševno samostalnih ljudi, to je manje samostalnih sila narodu. A mi tih sila trebamo, silno trebamo.

Čim da čovjek steče tu jakost duše, tu samostalnost misli i neovisnost rada? — Naobrazbom. Jer što je čovjek neukiji, to je više prisiljen, da se povadja za drugim. S toga masa zna samo za fanatizam i apsolutno pokoravanje volji jednoga. A ovo je oboje jednako pogibeljno. Razumna kultura uništi će oboje. Prosvjeta naučit će nas, da je duh jači od materije; i pred tom istinom uzmiču sve nauke, koje su pogibeljne zdravom napretku: pesimizam i epikurejstvo. „Najjači je, veli Emerson, onaj, koji savlada sebe“. Čovjek, koji je, napredujući umno sve više, bistro proniknuo u ideje ljudske prosvjete i napretka, vidi užasno djelovanje duševnoga ropstva, pa se ne će dati ni od koga vući, ni od koga izrabljivati. Ovom su izrabljivanju osim toga uvijek razlozi niski i materijalna bijeda. Danas se na žalost sve prodaje, od riječi Zoline pa do volje podložnika; ljudi dopuštaju, da ih drugi goni,

i odriču se jedinoga znaka ljudskoga dostojanstva. Ako pak hoćeš, da budeš pravi patriota, potrebna je kud i kamo više samostalnost duše, stečena naobrazbom. Jer izabрати ono, što je narodu najkorisnije, i raditi oko toga — u tom je pravi patriotizam. A kako je to moguće bez prosvjete? Tko hoće, da dostojno ispuni mjesto čovjeka i patriote, neka upamti velikn riječ nezaboravnoga Šenoe „Budi svoj!“

Još je jedno potrebno, da očeličiš, mladeži hrvatska, svoj karakter, da ustališ svoje misli. To je — život. Historija nam kazuje, da su najjači bili oni karakteri, koji su bili u najtežim životnim prilikama. I mladež je u svako doba odabirala za uzore takove karaktere. Treba dakle, da i mi zavirimo u život. Ali ne brzo, ne površno: treba proniknuti u samu dubinu, treba proučiti sve njegove nedostatke i koristi. On će nas naučiti zbilji, koja treba da drži ravnoteže zanosu. U vrijetu pokreta i reformama života opazit ćemo isti zakon: samostalan individuum nikad ne propada; pa ćemo i sami nastojati, da budemo duševno samostalni. Kao što nam historija kulture kaže, da najprije propadaju narodi, koji nemaju samostalne kulture, nego su pod jakim uplivom tudjinstva, tako će nam život kazati, da za društvo najprije propadaju ljudi, koji nemaju svojih misli. U epohama nehaja gubi narod sve više svoje sile. Rad, ogromni rad, koji i od pojedinca i od naroda zahtijeva napredak zapada, ukazat će nam se u životu u pravoj vrijednosti.

Iskustvo životno i naobrazba treba da nas očeliče i ustale u borbi za egzistenciju, koju jednako vodi narod kao i pojedinac. A je li mlada Hrvatska radi, da steče ovu jakost? — O tom drugi put.

